

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК 80:63=30=112.2

ПОГОДЖЕНО ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Декан гуманітарно-педагогічного Завідувач кафедри іноземної
Факультету, кандидат філософських філології, та перекладу, доктор наук,
доцент педагогічних наук, професор

І.М. Савицька С.М. Амеліна
(підпис) (ПІБ) (підпис) (ПІБ)
“ ” 2021р. “ ” 2021р.
МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Синергетичний аспект перекладу німецькомовних аграрних
текстів»
Спеціальність 035 «Філологія» (Переклад. Германські мови та
літератури)
Спеціалізація 035.043 (Німецька мова та друга іноземна)»

Магістерська програма Перекладацька діяльність в агропромисловій та
природоохоронній галузях
Керівник магістерської роботи _____ Н.С. Ольховська
канд. філол. наук, доцент
кафедри іноземної філології та
перекладу

Виконав _____ О.В. Ковальчук

КИЇВ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри іноземної філології
та перекладу,
доктор педагогічних наук, професор
С.М. Амеліна

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ СТУДЕНТКИ

Ковальчук Олени Володимирівни

Спеціальність 035 «Філологія» (Переклад. Германські мови та літератури)

Спеціалізація 035.043 (Німецька мова та друга іноземна)»

Магістерська програма Перекладацька діяльність в агропромисловій та природоохоронній галузях

Програма підготовки «Освітньо-професійна»

Тема магістерської роботи: «Синергетичний аспект перекладу німецькомовних аграрних текстів». Затверджена наказом ректора НУБіП України від «07» червня 2021 р. №863 «С».

Термін подання студентом магістерської роботи: «01» грудня 2021 р.

Вихідні дані до магістерської роботи: наукові публікації та навчальна і довідкова література з теми дослідження.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Дослідити основні аспекти дослідження німецькомовного аграрного дискурсу в сучасній лінгвістиці.
2. Дослідити синергію як природну властивість стилю.
3. Визначити паралелі між синергетичними системами мови і перекладу.
4. Проаналізувати дискурсивні помилки в синергетиці аграрного дискурсу та їх типологію.

Дата видачі завдання: 25 квітня 2021 р.

Керівник магістерської роботи

_____ Н.С. Ольховська

канд. філол. наук, доцент
кафедри іноземної філології
та перекладу

Завдання прийняла до виконання

_____ О.В. Ковальчук

НУБІП України

Вступ.....6

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
НІМЕЦЬКОМОВНОГО АГРАРНОГО ДИСКУРСУ.....11

Н 1.1. Основні аспекти дослідження німецькомовного аграрного дискурсу в сучасній лінгвістиці.....11

Н 1.2. Сильові риси німецькомовного наукового аграрного дискурсу.....18

Н 1.3. Німецькомовний науковий агротехнічний дискурс в функціональному аспекті.....25

Н 1.4. Німецькомовний науковий агротехнічний дискурс в прагматичному аспекті.....32

Н Розділ 2. СИНЕРГІЯ ЯК ПРИРОДНА ВЛАСТИВІСТЬ СТИЛЮ.....39

Н 2.1. Синергетика як універсальний метод дослідження еволюції....39

2.2. Еволюція аграрного дискурсу.....45

2.3. Самоорганізація еволюціонуючої системи.....52

2.4. Прагмастилістика дискурсу через призму лінгвосинергетичної

Н парадигми.....57

Н Розділ 3. СИНЕРГЕТИКА І ПЕРЕКЛАД АГРАРНОГО ДИСКУРСУ.....65

3.1. Паралелі між синергетичними системами мови і перекладу....65

Н 3.2. Синергетично-інформаційна методика перекладацького аналізу.....73

Н 3.3. Особливості реалізації синергетичних ознак перекладу німецькомовного аграрного дискурсу.....81

Н 3.4. Дискурсивні помилки в синергетиці аграрного дискурсу та їх типологія.....88

Висновки.....99

Список використаної літератури.....103

Анотація. Робота присвячена дослідженню методики перекладацького аналізу спеціальних текстів з точки зору та в межах парадигми синергетики.

У роботі представлено універсальну синергетично-інформаційну модель системи спеціального перекладу, яка слугує підґрунтям для побудови алгоритмів порівняльно-перекладацького та доперекладацького аналізу спеціальних текстів.

Виявлено, що у сучасній сфері перекладознавства відсутня модель методології, яка змогла б доповнити та оновити підходи до теорій перекладу та його аналізу. Існуючі теорії перекладу не можуть об'єднати різні вектори науки та перекладу, таким чином звужуючи можливості пізнання українських фахівців через тексти німецькомовних авторів. Мова і переклад мають на меті однакову функцію комунікації, та переклад, з одного боку, не може бути опосередкованим через його проходження через призму перекладача та з іншого боку, має бути диференційованим з оригіналом задля неможливості зміщення змісту тексту.

Виведено причинно-наслідковий зв'язок виконання етапів аналізу за методами синергетики та оцінки результатів перекладу, з точки зору об'єктивності та зменшення помилок перекладача у контексті перекладу. Продемонстровано та доведено ефективність використання цього методу при здійсненні перекладання текстів.

Мета дослідження заключається у аналізі використання методів синергетики при перекладацькому аналізі та здійсненні перекладу фахівцем.

Ключові слова: синергетика перекладу, синергетично-інформаційний метод дослідження, перекладацький аналіз, модель системи спеціального перекладу, синергетика, німецькомовний аграрний дискурс.

Вступ

Магістерська робота присвячена вивченню синергетичного моделювання структури текстів у німецькій та українській мовах, що сконструйовані як різномасштабні рекурентні когнітивно-семіотичні утворення в сучасному глобальному інформаційному просторі й відображають об'єктивно-суб'єктивні уявлення представників німецьких та українських масмедіа про зовнішньополітичну і синоптичну сфери, які найбільшою мірою впливають на наукове життя німців і українців. Сучасна синергетика як полідисциплінарна наука перебуває у стадії свого становлення, теоретико-методологічна база якої ґрунтується на основоположних засадах праць з різних галузей знань.

Матеріалами для дослідження слугували роботи вітчизняних та закордонних фахівців та дослідників у сфері вивчення синергетики та використання її методів при перекладі аграрних текстів з німецької мови.

Дослідженнями для аналізу та виділення методології перекладу спеціальних текстів за методом синергетики стали роботи С.М. Амеліної, Т.Г. Лук'янової, Н.С. Ольховської, Л.С. Козуб, Р.Г. Піотровського, Т.І. Доморован, С.М. Єнікєєвої, М.Н. Пільгуй, Л.С. Піхтовнікової, Н.А. Арістової, Р. Келер, Т.А. ван Дайк, О. Каде, М. Снелл-Хорнби та ін.

Актуальність теми дослідження полягає у тому, що інформаційна структура текстів аграрного напрямку у німецькій і українській мовах має, з одного боку, універсальний фрактальний принцип будови, який полягає у різномасштабній рекурсивній інформаційній самоподібності варіантної структури подібних текстів до структури інваріантного наукового жанру, а з іншого – демонструє національно-культурні відмінності у способах і засобах моделювання варіантних фракталів, зумовлених як граматичною будовою кожної мови, так і політичними, економічними та соціальними реаліями, які впливають на науковий простір німецького й українського соціумів.

Поєднання лінгвосинергетичного, зокрема фрактального, і структурно-прикладного підходів до моделювання інваріантно-варіантної структури текстів

аграрної науки німецької та української мов видається необхідним для реконструкції як універсальних механізмів їхнього творення, так й унікальних, зумовлених національним контентом друкованих видань Німеччини й України.

Кількісно-статистичне обчислення частоти вживання мовних засобів – маркерів категорій референційності, евіденційності й темпоральності у німецьких та українських текстах – сприятиме, з одного боку, встановленню тенденцій їх домінування в кожному інваріантному науковому жанрі та представленню варіантної фрактальної будови цих текстів, а з іншого, визначенню ступеня адекватності декодування інформації читачами друкованих видань.

Мета дослідження – аналіз існуючих теорій та практик з використанням синергетично-інформаційного методу та методу порівняльного аналізу при перекладі спеціальних текстів. Визначення місця методу дослідження перекладацького аналізу за синергетично-інформаційною методикою у сучасному наукознавстві.

Завданнями є:

- проаналізувати існуючих досліджень та практик перекладу спеціальних текстів використовуючи методи синергетики;

- систематизувати наявних у різних сферах гуманітарного знання теоретичних результатів із вивчення текстів та досвіду конкретного застосування цих положень до наукової інтерпретації текстів крізь призму лінгвосинергетичного підходу;

- встановити визначення понять «текст» та «дискурс» в синергетичному розумінні;

- зазначити принципи універсального еволюціонізму та теорію самоорганізації складних систем.

Об'єктом дослідження є паралельні тексти наукової та спеціально-технічного напрямку у німецькомовних і україномовних виданнях, аграрному дискурсі. **Предмет дослідження** становить синергетичні властивості перекладу німецькомовного аграрного дискурсу та його моделювання в німецькій та українській мовах.

Методи дослідження. На основі методологічних принципів антропоцентризму, культурного детермінізму, текстцентризму, а також принципу синергетичної системності, в роботі застосовано як загальнонаукові (метод порівняльного аналізу, синтезу, індукції, дедукції, методи морфологічного аналізу, ідеалізації та аксіоматичний метод, метод теоретичного узагальнення, спостереження, опису, інтроспекції);

– для збору й аналізу мовного матеріалу, так і спеціальні лінгвістичні методи і прийоми: структурнолінгвістичні (лексикосемантичний та стилістичний аналіз);

– для визначення лінгвістичних та когнітивно-прагматичних характеристик аграрних текстів; полікодовий аналіз тексту;

– для встановлення взаємозв'язків вербальних і невербальних компонентів дискурсу.

Матеріали роботи – фрагменти текстів німецького аграрного напрямлення та їх перекладів українською мовою, частини паралельного перекладу першоджерел спеціальних текстів німецькою мовою.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше розглянуто паралелі між синергетичними системами мови та перекладу та виведено з цих систем дискурсивні помилки при реалізації перекладу німецькомовного аграрного дискурсу та більш детально розглянуто особливості реалізації перекладацького аналізу за синергетично-інформаційною методикою.

Апробація результатів роботи та публікації.

Практична значущість магістерської роботи свідчить, що знання та розробки, отримані в ході її виконання, можуть бути використані у наступних наукових роботах та при перекладі аграрних наукових німецькомовних текстів а також при викладанні наукових дисциплін. Апробація результатів досліджень підтверджує їх теоретичну і практичну спрямованість, доводить доцільність подальшого їх вивчення у рамках інших наукових робіт. Результати роботи також пройшли належну апробацію на наукових конференціях університетського, всеукраїнського і міжнародного рангу та у наукових

журналах. За результатами були опубліковані статті та тези:

- Ковальчук О. В., Ольховська Н. С. Стилєві риси німецького аграрного дискурсу / Міжнародна науково-практична конференція «Філологія початку XXI сторіччя: традиції та новаторство» 2-3 квітня 2021 р., м.

Київ

- Ковальчук Е.В., Синергетика как универсальный метод исследования эволюции // Материалы IV Международной научно-практической конференции студентов и магистрантов «Познание мира через языки: страна, история, культура». Костанайский региональный университет

имени А. Байтурсынова // Сборник научных трудов - Костанай, 30 апреля 2021 г., — 224 с. — С. 174 - 179

- Ковальчук О.В., Ольховська Н.С. Синергетичний підхід до розгляду гуманітарних наук з точки зору сучасної наукової парадигми // Збірник

матеріалів матеріалів науково-практичної конференції «Громадсько-політична та наукова діяльність М.С.Грушевського в міжнародному аспекті (до 155-річчя від дня народження)» — м. Київ, 23–24 вересня 2021 року., — 175 с. — С. 160 - 161

- Ковальчук О. В., Ольховська Н. С. Основні аспекти дослідження німецькомовного аграрного дискурсу в сучасній лінгвістиці / Міжнародна науково-практична конференція «Україна між Сходом і Заходом: проблеми і перспективи міжкультурної комунікації» до 150-річчя від дня народження Агатангела Кримського), м. Київ, 21-22

жовтня 2021 р.

- Ковальчук О.В., Ольховська Н.С. Синергетично-інформаційна методика перекладацького аналізу. Науковий журнал НУБіП «Міжнародний філологічний часопис».

Структура роботи складається з анотації, вступу, 3 розділів та 12 підрозділів (по 4 у кожному розділі), виводку та списку використаних джерел. Загальна кількість сторінок основної частини дорівнює 86 сторінок. При написанні магістерської роботи було використано 109 наукових джерел.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОГО АГРАРНОГО ДИСКУРСУ

1.1. Основні аспекти дослідження німецькомовного аграрного дискурсу в сучасній лінгвістиці

У другій половині ХХ століття у сучасній лінгвістиці відбулись ряд переломних моментів, що були пов'язані зі стрімко розвиваючимся засобами масової інформації, стрімким розвитком інтернет мереж та спрощеним доступом до літератури в тому числі й науково-технічної. Наразі вітчизняна лінгвістика як й лінгвістична німецькомовна школа перебувають у стадії створення мови через відтворення у мовних процесах великої кількості іншомовних (англомовних) запозичень, сленгових виразів, гіпербол, метафор і таке інше.

Особливого значення набуває англо-американська лексика, яка наразі активно впливає в німецькомовне середовище внаслідок ряду глобалізаційних процесів та розвитку економіки зокрема. Слід зазначити, що занепокоєння німецької наукової лінгвістичної спільноти щодо забруднення мови англіцизмами зовсім не є безпідставним, і ця тема є предметом досліджень багатьох науковців.

У сучасному мовознавстві все більшого поширення набувають дослідження, в яких використовується могутній арсенал суміжних наук. На сучасному етапі розвитку лінгвістики існує велика кількість підходів як до аналізу дискурсу, так і до виділення різних його типів. Однак між усіма різноманітними точками зору є дещо спільне – усі вони розглядають людську поведінку як мовленнєву діяльність [7, с. 27].

Сучасна гуманітарна наука поповнилася публікаціями, присвяченими теорії дискурсу та вивченню його окремих аспектів. При цьому дослідники обирають різні підходи – історичний, філософський, логічний, психологічний, соціологічний, когнітивний, семіотичний, культурологічний, лінгвістичний, іноді поєднуючи їх. Це дає підстави говорити про виникнення самостійного напрямку досліджень – теорії дискурсу, який є комплексною, гетерогенною

дисципліною, що склалася на перетині лінгвістики, соціології знання, когнітивної антропології та сучасних критичних досліджень культури [76, с. 12].

К. Кестерс зазначає, що Німеччина переживає сьогодні спотворення своєї мови, що є неповторним в історії. Також К. Гавліта зазначає, що лексичний фонд

мови змінюється і деякі зміни є проблематичними. Це стосується великої кількості англоамериканізмів у німецькій мові, що є досить суперечливим питанням. Зауважимо, що супротивники англіцизмів стверджують, що, по-перше, німецька мова втрачає свою колишню потужність; по-друге, що вона

перестає бути престижною; по-третє, що в німців недостатньо самосвідомості й вони не сприймають цінність власної мови як ознаку власної ідентичності [2, с. 176].

Важлива характеристика відносно перекладу текстів аграрного напрямку пов'язана з комунікативною стратегією, на базі якої будується текст, наприклад:

найважливіші і вагомні аргументи наводяться на початку основної частини тексту; аргументація подається у формі інструкції, повідомлення, яке представлене у формі діалогу.

Текст і дискурс в науково-технічній сфері дуже наближені один до одного.

Існує дилема: що є вихідним у наукових і технічних нашаруваннях – вербальне чи зафіксоване на папері тобто, саме той матеріал якому надали наочну форму обрамлення. З цього питання науковець О.Д. Пумпянський [33, с. 20] зазначає що диспут: усне мовлення – письмове мовлення вирішується в науковій і

технічній літературі на користь письмового мовлення. Вербальний тип наукової й технічної літератури є похідним від письмового типу (і не навпаки). Науковий дискурс оперує особливими специфікаціями та характеристиками: визначення, доведення, аргументація, виклад, повторення і т. д.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики тексту спостерігається поєднання різних підходів у світлі таких наукових парадигм, як системно-структурної, комунікативно-функціональної, когнітивно-дискурсивної та синергетичної. Разом з тим йде жвава дискусія про остаточне визначення її об'єкта, типологію текстів, а також термінологічне розмежування у світлі появи нового терміну –

Н дискурсу [32, с. 265]. Окрім того, значну увагу наразі приділяють багатоаспектному опису видів текстів у різних комунікативних сферах однієї чи декількох мов з прикладною метою [24, с. 56].

З точки зору сучасної лінгвістики дискурс має не лише прагматичне та ситуативне оформлення. Дискурсивна практика на лінгвістичному рівні формує ситуативно обумовлені маркери, кліше, графарети мовленнєвої поведінки.

Сучасна гуманітарна наука значно поповнилася публікаціями, присвяченими теорії дискурсу та вивченню його окремих аспектів. При цьому дослідники обирають різні підходи – історичний, філософський, логічний,

психологічний, соціологічний, когнітивний, семіотичний, культурологічний, лінгвістичний, іноді поєднуючи деякі з них. Це дає підстави говорити про виникнення самостійного напрямку досліджень – теорії дискурсу, який є комплексною, гетерогенною дисципліною, що склалася на перетині лінгвістики, соціології знання, когнітивної антропології та сучасних критичних досліджень культури [18, с. 105].

Сучасна контрастивна наукова генеалогія демонструє тенденції, характерні для нової лінгвосинергетичної парадигми, а також спирається на здобутки попередніх наукових парадигм: порівняльно-історичної і типологічної,

структурної та когнітивно-дискурсивної. Фрактальність як принцип моделювання різномасштабної структурної самоподібності об'єкта наукового спостереження дає змогу по-новому представити таку макрознакову одиницю, як текст аграрного спрямування, на основних етапах його змістового

конструювання – від заголовка до кінцевого семіотичного продукту.

Таким чином, наразі основними при вивченні основних аспектів німецькомовного аграрного дискурсу в сучасній лінгвістиці необхідно звертати увагу на велику кількість особливостей, та перекладач у своїй роботі повинен,

крім знань основного матеріалу ще володіти навичками пізнання культурно соціальних виразів та контексту для об'єктивного

інтерпретації сенсу тексту мовою оригіналу і створення нового еквівалентного йому тексту іншою мовою.

Важлива характеристика відносно основного тексту пов'язана з комунікативною стратегією, на базі якої будується текст, наприклад: найважливіші і вагомі аргументи наводяться на початку основної частини тексту; аргументація подається у формі інструкції; повідомлення, яке представлено у формі діалогу.

З точки зору сучасної лінгвістики дискурс має не лише прагматичне та ситуативне оформлення. Дискурсивна практика на лінгвістичному рівні формує ситуативно обумовлені маркери, кліше, трафарети мовленнєвої поведінки [3, с. 177].

Сучасна гуманітарна наука значно поповнилася публікаціями, присвяченими теорії дискурсу та вивченню його окремих аспектів. При цьому дослідники обирають різні підходи – історичний, філософський, логічний, психологічний, соціологічний, когнітивний, семіотичний, культурологічний, лінгвістичний, іноді поєднуючи деякі з них. Це дає підстави говорити про виникнення самостійного напрямку досліджень – теорії дискурсу, який є комплексною, гетерогенною дисципліною, що склалася на перетині лінгвістики, соціології знання, когнітивної антропології та сучасних критичних досліджень культури [76, с.11].

На сучасному етапі розвитку лінгвістики між дослідниками немає спільної думки, що повинно вважатися дискурсом. Так, Б. Палек відзначає, що дискурс – це «одиниця більш високого рівня, ніж речення ... твір мовлення» [8, с. 244].

Якщо О.М. Мороховський визначає дискурс як «послідовність взаємопов'язаних висловлювань» [98, с. 5], то В.А. Звенцев розуміє дискурс як «два або декілька речень, які знаходяться одне з одним у змістовому зв'язку» [87, с. 118]. Заслуговує на увагу також і визначення, яке дає В. Кох. На його думку, дискурс – це «будь-який текст (або частина тексту), в якому є ознаки одного й того ж конкретного мотиву» [76, с. 121]. Існують й інші визначення дискурсу. Дискурс, за В.Г. Борботько, – це текст, але такий, який складається з комунікативних одиниць мови – речень та їх об'єднань у більшій єдності, які знаходяться у безперервному смислового зв'язку, що дозволяє сприймати його як єдине

створення. В.Г. Борботько підкреслює той факт, що текст як мовний матеріал не завжди являє собою зв'язне мовлення, тобто дискурс. Текст – загальніше поняття, ніж дискурс. Дискурс завжди є текстом, але зворотнє твердження неправильне. Не будь-який текст є дискурсом [87, с. 127].

Синергетичний підхід до вивчення самоорганізації дискурсу можливий як в синхронії, так і в діахронії. У першому випадку - це вивчення певного типу дискурсу як корпусу текстів в певну епоху з її соціальним замовленням, рівнем розвитку мови, екстралінгвальні умовами. При цьому дискурс розглядається як феномен, що виникає при системному самооб'єднанні його елементів і розвитку характеристик даного об'єднання. Розгляд же дискурсу в діахронії передбачає вивчення еволюції його форми і змісту, встановлення параметра порядку, єдиного для всіх зразків даного типу дискурсу і веде до їх розшарування, утворення різновидів.

Сучасна контрастивна наукова генеалогія демонструє тенденції, характерні для нової лінгвосинергетичної парадигми, а також спирається на здобутки попередніх наукових парадигм: порівняльно-історичної і типологічної, структурної та когнітивно-дискурсивної. Фрактальність як принцип моделювання різномасштабної структурної самоподібності об'єкта наукового спостереження дає змогу по-новому представити таку макрозакову одиницю, як текст аграрного спрямування, на основних етапах його змістового конструювання – від заголовка до кінцевого семіотичного продукту.

Таким чином, наразі основними аспектами при вивченні основних аспектів німецькомовного аграрного дискурсу в сучасній лінгвістиці необхідно звертати увагу на велику кількість особливостей, та перекладач у своїй роботі повинен крім знань основного матеріалу ще володіти навичками пізнання культурно соціальних виразів та контексту.

У науково-прикладному плані не до кінця розв'язаною залишається проблема здобуття та обробки інформації з метою анотування й реферування текстів, автоматичного редагування й інформаційного пошуку. Безпосередньо ж для зіставних студій прикладний їх характер пов'язаний із перекладознавчою

Нпроблематикою, яка й донині перебуває на етапі пошуку більш ефективних перекладацьких рішень для коректної інтерпретації полікодовості паралельних текстів (Г.Ленк, Б.Спиленр). Така міждисциплінарна спрямованість зіставно-

прикладного аспекту вивчення паралельних текстів аграрного та науково-технічного напрямку вписується у нову лінгвосинергетичну парадигму (К.І.

НБелоусов, Т.І. Домброван, А.А. Зернецька, С.М. Єнікєєва, С.В. Кійко, Г.Г. Москальчук, Р.Г. Піотровський, Л.С. Піхтовнікова, Г. Хакен, Р.Келлер), де

однією з продуктивних моделей їхнього конструювання є фрактальна модель (О.Л. Гармаш, Т.І. Домброван, С.М. Єнікєєва, Г.С. Онуфрієнко,

НІ.М. Пономаренко, В.В. Тарасенко, Ю.Ю. Шамаєва, М. Биркен, Ю.Фикс), що відкриває простір для вирішення складних проблем у нелінійних системах природничих і гуманітарних знань. Власне у лінгвістиці поступово реалізують

принципи фрактального моделювання (С.А. Жаботинська, Я.В. Капранов, Г.Г.

НМоскальчук, Г.Хефнер та ін.) як способу унаочнення складних явищ, а також як інструмента, що полегшує розуміння й сприйняття масштабної інваріантності мовних явищ загалом та перекладу текстів аграрного напрямку зокрема (Г.В.

Ермос).

Підхід з позицій лінгвістичної синергетики до розгляду проблеми мовної

Нпам'яті дає підстави кваліфікувати ідіолект письменника як високоорганізований когнітивний різновид немарковських систем, у яких важлива роль належить фактору пам'яті, що впливає на еволюцію системи.

Мовну пам'ять слід розглядати як інформацію про синтагматичні і

Нпарадигматичні відношення мовної одиниці в попередніх контекстах її використання, яка впливає на дистрибуцію синтагматичних і парадигматичних зв'язків цієї мовної одиниці в наступних контекстах її використання в межах

певної мовної системи (внутрішня пам'ять) або інших, генетично пов'язаних із цією системами (зовнішня пам'ять).

Н **1.2. Стилєві риси німецькомовного наукового аграрного дискурсу**

Дослідження німецького аграрного дискурсу як поняття та визначення його стилізованих рис є актуальним напрямом сучасного мовознавства і розглянуто в працях вчених: Н.С. Ольховської, С.М. Амеліної, А.Ю. Куткіної, Н.М. Арістової, Н.В. Карпусенко, О.І. Піддубцеву та інших.

Серед вчених хто розглядав поняття дискурсу можна виділити: Т. А. ван Дейк, Р. Водак, В. Кинч, П. Серіо, В. З. Дем'янков, Н. Д. Арутюнова, О. О. Селіванова та ін.,

Поряд з розглядом аграрно-технічного дискурсу, актуально було б виділити дослідників, що вивчали особливості науково-технічних текстів: А. Я. Коваленко, С.П. Кушнерук, С.В. Радєцьку та ін.; та науковців вивчавших англійськомовний науковий дискурс: Н.М. Пільгуй, О.М. Ільченко, Г. Квадрато, Г. Лакоф.

Проте в науковому колі немає дослідників, які б приділяли увагу дослідженню німецькомовному аграрному дискурсу. Дослідники розглядають аграрний дискурс в контексті науково-технічного стилю. У лінгвістиці не існує чіткого розрізнення науково-технічних документів на конкретно наукові та технічні, тому вони опрацьовуються за однаковими індикаторами.

Один з вчених, котрий досліджував наукову та технічну літературу був російський учений С.П. Кушнерук [93, с. 266], котрий проводить демаркаційну лінію між поняттями «науковий текст» та «технічний текст» додаючи наступне: «Насамперед, необхідно виокремити тексти науково-технічної комунікації на дві розгалужені і відносно незалежні групи: на тексти наукових документів і на тексти технічних документів». Зазначимо, що дослідник використовує не термін «технічний текст», а термін «тексти технічних документів».

До науково-технічних доробків відносяться такі види текстів:

- власне науково-технічні напрацювання, тобто, продукт наукового досягнення та технічних винаходів;
- науково-технічні ресурси для освіти (підручники, довідники і т.д.);
- науково-популярна проза з різних галузей техніки;
- технічні і супровідні матеріали;

– технічна реклама, патенти та інше.

Ми вважаємо за необхідне виділення та розгляд стильових рис та особливостей німецькомовного аграрного дискурсу на основі німецькомовних наукових статей, підручників, дослідження німецьких авторів та їх наукові дискусії з аграрної теми.

Наразі недостатньо досліджень науково-технічних текстів у сучасному мовознавстві, відсутність професійних перекладачів текстів аграрної сфери та розбудови аграрної сфери в Україні з необхідністю запозичення міжнародного досвіду. При перекладі науково-технічних текстів аграрної сфери великого значення набуває правильне та досконале відтворення термінології, задля моделювання відносин аграрної сфери з іншими суміжними сферами: науковими, виробничими, інженерними тощо.

У мовленні як одному з видів комунікативної діяльності людини проявляється як фактор адресанта (його психологічний стан, знання, приналежність до певного соціального прошарку тощо), так і фактор адресата, на якого власне розраховане мовлення.

Під терміном «адресат» розуміють особу/особи, якій/яким автор надсилає своє послання, заздалегідь орієнтуючись на її/їх уявні загальні характерні риси при побудові повідомлення, яке повністю розуміється цією особою/особами і викликає в неї/них фізичну, ментальну чи емоційну реакцію.

Дискурс як предмет дослідження лінгвістики постав перед науковцями лише у 60-х роках минулого століття у роботах Ю. Габермаса, З. Харрися, Е. Бенвеніста та Т.А. ван Дейка. Визначення дискурсу запропонованого Т.А. ван Дейком як складного багатофункціонального комунікативного явища, яке вирізняється певними особливостями, смисловою однорідністю, актуальністю та пов'язане із певним контекстом й наразі є актуальним у сучасних дослідженнях.

У зв'язку з багатогранністю цього поняття Т.А. ван Дейк пропонує виділяти два визначення дискурсу: в широкому та вузькому сенсі.

У широкому сенсі – дискурс є комплексною комунікаційною подією, що виникає між особою, що мовить та особою, що слухає (спостерігачем).

Комунікація може бути як усною так і письмовою, а також включати в себе вербальні та невербальні складові.

У вузькому сенсі – це текст, усний або письмовий, як певний «продукт» комунікаційного діяння, який інтерпретується реципієнтом [2, с. 176].

В Україні дискурс почали вивчати лише у 90-х роках ХХ століття, та наразі це явище не є абсолютно визначеним. Його багатоплановість, як феномену дозволяє вченим виділяти різні підходи до його вивчення.

Наше дослідження буде розглядати німецький аграрний дискурс у вузькому сенсі, покладаючись на його визначеність саме Т.А. ван Дейка, розглядаючи наукові твори та дискусії німецьких авторів у аграрній сфері, задля виявлення певних лексичних та лінгвальних маркерів і визначення їх граматичної структури.

Дослідження взаємодії стильових рис аграрного дискурсу на фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному, композиційному, текстовому і на рівні дискурсу засвідчує наявні ознаки системності та ієрархії [90, с. 78], що дає підстави вважати мову аграрного дискурсу динамічною, відкритою та ієрархічно побудованою мовною системою, що реагує на вимоги атрактора й обмеження репелера та на зміни навколишнього середовища [24, с. 273].

Науковий аграрний дискурс викладено в наукових статтях, рефератах, наукових посібниках, учбовій та енциклопедичній літературі, наукових доповідях, при дискусіях вчених тощо.

Задля визначення стильових особливостей німецького дискурсу пропонуємо трактування цього поняття близько до поняття «текст», та прийmemo за даність, що «дискурс» – це певна послідовність слів у реченні та речень у мовному акті.

Оскільки тексти аграрного профілю відносяться до науково-технічного функціонального стилю, розглянемо основні характеристики стилістики науково-технічних текстів.

Кожний функціональний стиль характеризується набором специфічних стильових рис, які створюються і певними мовними одиницями, і специфічною мовною системністю певного стилю [88, с. 401].

Науково-технічний стиль викладення інформації зокрема відрізняється від будь-якого іншого великою кількістю схем та креслень, обов'язковою об'єктивністю та логічною послідовністю структури мовлення. Такі тексти призначені безпосередньо спеціалістам даної сфери та, зазвичай, написані за чіткими правилами застосовуючи однакові морфологічні, синтаксичні структури, часто використовуючи одні й ті самі мовні конструкції. У тексті багато окладних слів, цифр, формул, термінів та загальнонаукової лексики.

Стильові риси у сучасній стилістиці – характеристики тексту, що виражають специфіку й стильову своєрідність відповідного функціонального стилю завдяки реалізації функцій останнього, що зумовлюється його екстра-лінгвістичними факторами [103, с. 245].

Аграрна сфера є досить широкою та включає в себе термінологію та професійні слова різних галузей: науки, техніки, землеробства, виробництва тощо. Але при аналізі потрібно звертати увагу, що тексти різних галузей не можна об'єднати та вивчати в рамках одного типу, адже кожен з них буде відрізнятися морфологічним та синтаксичним оформленням.

В умовах науково-технічної революції та розбудови науки та техніки відбувається нове осмислення використання неологізмів та термінів. Неологізми у термінології, які використовуються у аграрній сфері, є ще одною рисою та об'єктом для окремих досліджень. Сільське господарство продовжує розвиватись та проявляється також у появі нових термінологічних одиниць, які впливають й на міждисциплінарні дисципліни. Новітні розробки знаходять своє відображення у сучасних наукових статтях, в професійних журналах та інтернет-ресурсах, та безперечно мають вплив на основні стильові риси дискурсу [6, с. 147].

Неологізми як лексичні новоутворення характерні для певної сфери діяльності людини можуть перекладатися за допомогою таких видів перекладу,

як безпосередньо прямий, або буквальний переклад, або описовий. Якщо у мові-реципієнті немає прямого еквівалента для передачі значення того чи іншого явища, слід вдатися до описового перекладу, або ж передати власне фонетичну

чи орфографічну форму тієї чи іншої лексичної одиниці. Таким чином, при перекладі неологізмів доцільно використовувати такі способи перекладу, як транскрипція, транслітерація, калькування, або ж описовий переклад.

Транскрипційний метод базується на принципі передачі українськими буквами звуків німецького варіанту певної лексичної одиниці. Так, наприклад, термін німецькомовного походження на позначення породи птахів *der Broiler* –

бройлер (тут і надалі переклад здійснено автором дослідження) увійшов в українську мову як неологізм, зазнавши транскрипційного методу перекладу

Наступний метод – транслітерація, базується на передачі графічного образу, тобто букв. Транслітерація, як правило, застосовується для перекладу власних назв (*CLAAS Vertriebsgesellschaft mbH* – ТОВ КЛААС), характеристик побуту чи культурних особливостей (*das Oktoberfest* – *Октобарфест*) [69, с. 60].

Метод калькування використовується для передачі тієї лексики, яка не має відповідника в мові перекладу. Таким чином, створюється нова лексична одиниця із словотвірними особливостями, характерними для мови перекладу.

Так, наприклад, «*der Blutdiamant*» – термін, на який можна натрапити в аграрних повідомленнях, для носіїв німецької мови має значення «*алмази-сирці видобуті в зоні воєнних дій та продані, як правило, нелегально з метою фінансування дій воєнного характеру*». За допомогою калькування така лексична

одиниця може бути перекладена як «*кривавий алмаз*». Лексема «*Passivhaus*» використовується для позначення енергоефективного будівельного стандарту, який створює комфортні умови проживання, одночасно є економічним і дає мінімальний негативний вплив на навколишнє середовище, і може бути перекладеним як «*енергоощадний будинок*» [82, с. 52].

Описовий переклад у свою чергу полягає в передачі значення лексичної одиниці за допомогою прямої заміни її складових розгорнутими словосполученнями, які розкривають суттєві ознаки і значення цієї лексичної

одиниці. Візьмемо до уваги популярний сьогодні термін «das Beitrittsland». Українською мовою, вдаючись до описового перекладу, він може бути перекладений як «країна, що є кандидатом на вступ до Європейського Союзу і знаходиться на останньому етапі підготовки до вступу» [82, с. 18-19].

Особливо науковому аграрному дискурсу притаманні канцеляризм, кліше та складний синтаксис. Метою дискурсу завжди виступають донесення точки зору автора до реципієнта, який не обов'язково є науковцем, ним може виступати й будь яка людина працівник аграрної сфери, інженер або винахідник.

Останнім часом, насамперед, в електронних формах фіксації, для розрізнення інформації – послуговуються різними типографічними засобами, наприклад, розмір, підкреслення, курсив, шрифт тощо. Це значно полегшує адресату сприйняття інформації.

Ще одною специфічною рисою науково-технічних текстів аграрію є часте використання скорочень, що можуть бути як загальновідомими, так і специфічними для цієї галузі. С. Амеліна пропонує умовно поділити скорочення на певні групи: власні імена; назви стандартів і норм; процеси природного походження; назви тварин; назви хвороб тварин; назви захворювань рослинних культур; назви інженерних сільськогосподарських споруд; природних ландшафтів; класифікація ґрунтів; латинські терміни; назви речовин, засобів для захисту рослин або добрив; одиниці вимірювання [1].

Можна зробити висновок, що німецький аграрний дискурс, як різновид науково-технічного функціонального стилю, стилістично вирізняється великою кількістю використаних композитів, статистичних даних (графіків, таблиць, діаграм, формул), галузевої термінології (термінів-аббревіатур, скорочень, інтернаціоналізмів) та загальнонаукової лексики, частим вживанням кліше та канцеляризмів. Загалом німецькому аграрному дискурсу притаманні складнопідрядні й складносурядні речення, інфінітивні групи, пасивні конструкції та майже повна відсутність односкладних речень.

Досліджені особливості німецького аграрного наукового дискурсу не є вичерпними і потребують додаткового та всебічного розгляду в рамках подальших наукових досліджень.

1.3. Німецькомовний науковий агротехнічний дискурс в функціональному аспекті

Т. Хуккін досліджує дискурс з погляду функціонального підходу. Вчений вважає, що під час аналізу дискурсу обов'язково слід враховувати такі елементи мови: контекст, до складу якого входять поле – соціальна дія (що саме відбувається), тенор – рольова структура (статус, ролі учасників), спосіб – символічна організація тексту, роль мовних засобів; семантику, що складається з трьох компонентів – ідеаційної семантики (змісту пропозиції), інтерперсональної семантики (висловлення ставлення до змісту пропозиції), текстуальної семантики (тематичної і рематичної структури), а також графічні, фонологічні, лексичні і граматичні аспекти. Т. Хуккін зосереджується на важливості звернення особливої уваги у цьому підході на соціальні аспекти мови і її комунікативну функцію, що є ключовими моментами, необхідними для розуміння грамматики. Дослідник наголошує на сприйнятті інформації як адресантом, так і адресатом, передбачуваності інформації, розумінні мети, здатності не відхилятися від теми. До важливих питань функціонального підходу вчений зараховує проблему вибору структури і жанрів дискурсу, інтеракційних факторів, референтних форм. Дослідження Т. Хуккіна є важливим внеском у розвиток функціонального підходу до аналізу дискурсу.

На сучасному етапі розвитку когнітивна наука (когнітивістика), що описує, трактує та моделює механізми мислення різних істот а також штучний механізм процесу мислення пронизує всі галузі лінгвістики, зосереджуючи увагу на ментальних процесах, шляхах сприйняття, обробки та збереження інформації індивідом, соціальною групою та етнокультурною спільнотою.

Проникнення дискурс-аналізу в лінгвістику сприяло підвищенню її статусу в ієрархії наукових дисциплін. Результатом дискурсивного етапу досліджень

став той факт, що вивчення дискурсу як поєднання вербального та невербального у комунікації призвело до більш тісної взаємодії лінгвістики з багатьма антропоорієнтованими дисциплінами, сприяло проникненню лінгвістичної інформації в інші галузі знань [16, с. 28]. Дискурс-аналіз як метод, принцип, самостійна дисципліна, відкрита для інших галузей знань, увібрав у себе загальну спрямованість дослідження на багатогранне, комплексне вивчення такого складного багатомірного феномена, як дискурс. Кожен із підходів, безперечно, сприяє всебічному аналізу, опису і осмисленню соціолінгвістичного феномена дискурсу, який все більше набуває міждисциплінарного статусу і стає об'єктом новітніх теоретичних напрямків та наукових дисциплін – теорії дискурсу, дискурс-аналізу, дискурсивної лінгвістики.

Характеризуючи значення поняття «дискурс», скористаємось науковим дослідженням Ніни Гудзь, в якій вона детально висвітлила ідеї П. Серіо – швейцарського лінгвіста, фахівця в області слов'янського мовознавства, аналізу дискурсу, історії лінгвістичних навчань, який виділив вісім значень терміну «дискурс»: «еквівалент поняття «мовлення»; одиниця, що за розмірами перевищує фразу; вплив висловлювання на його одержувача з врахуванням ситуації висловлювання; бесіда, як основний тип висловлювання; мовлення з позиції мовця на протилежному оповіданню, яке таку позицію не враховує; вживання мовних одиниць, їх мовленнєву актуалізацію; соціально чи ідеологічно обмежений тип висловлювань; теоретичний конструкт, призначений для вивчення умов продукування тексту» [5].

Функція – це роль, яку ті або інші класи одиниць виконують у побудові одиниць більш високих рівнів [67, с. 124]

Розгляд характеристик мовних форм на основі їхніх функцій є основним принципом функціоналізму. Л. Г. Веденіна у статті, присвяченій історії виникнення й розвитку французького функціоналізму, відзначає той факт, що термін «функціональний», будучи широко розповсюдженим у лінгвістичній літературі, вживається в різному розумінні, оскільки представники кожної лінгвістичної концепції вкладають у нього свій зміст.

Функціональна лінгвістика вбирає в себе все краще, що було накопичено у процесі дослідження мови. Л. Г. Веденіна відзначає, зокрема: «Слово «функціональний» часто зустрічається в лінгвістичних працях, але при цьому йому надається різний зміст, кожна лінгвістична концепція вкладає в нього свій зміст.

Для одних вчених поняття функції пов'язане із внутрісистемними відношеннями лінгвістичних одиниць, інші розуміють функцію як відношення лінгвістичних систем й їхніх маніфестацій до позамовної реальності. До першого роду тлумачень відноситься інтерпретація функції традиційною граматикую, глосематикую, а також генеративною трансформаційною теорією.

У традиційній граматиці функцією називають роль лінгвістичної одиниці (фонема, морфема, слова, синтагми) у граматично оформленому висловлюванні.

Розрізняють, наприклад, функцію підмета й присудка, що формують основні відношення в реченні; розрізняють функції означальних членів, що заповнюють значення інших, і ін.

На протилежність генеративній лінгвістиці, котра вважає мовну форму невмотивованою, довільною, функціоналізм розглядає мовну форму як мотивовану мовними функціями, адаптовану до функцій, які виконує мова.

Мотивація, як правило, виступає як дискурсивна категорія.

Для глосематики «функція» означає всяке відношення між двома лінгвістичними одиницями.

У генеративній граматиці функція розуміється як окремий вид реляції – як граматичне відношення між елементами структури (категоріями). У трактуванні лінгвістів Празької школи слова «функція» й «функціональний» розуміються ширше, стосовно мови і її мовної реалізації: «функціональний» – значить той, що слугує якійсь меті, що виконує певне призначення (наприклад, «функціональний різновид мови» у Р. Якобсона [59, с. 18].

Відзначимо, що таке широке вживання слова «функціональний» не виключає використання його в «внутрішньолінгвістичній» сфері: «функціональний» може зустрічатися як синонім виразів «виступаючий у

функції розрізнення смислу», «використовуваний у мовленні» тощо. В 70-х рр. слово «функціональний» дало назву теорії лінгвістичних досліджень, що вивчає особливості мовної структури в процесі мовної реалізації, що стала називатися функціональною лінгвістикою (для стислості прихильників цієї теорії ми будемо називати надалі функціоналістами, тому що мовлення буде йти тільки про них). У червні 1976 р. французький функціоналізм вийшов на міжнародну арену: на Третньому міжнародному колоквиумі мовознавців-функціоналістів було вирішено заснувати Міжнародне товариство функціональної лінгвістики» [80, с. 5-6].

Одним з найважливіших принципів, запропонованих функціональною лінгвістикою, є принцип економії в мові. М. Мамудян зазначає: «Членування мови (розкладність мовних висловлювань на більші дрібні елементи) виправдано принципом економії, наслідком якого воно є: з одного боку, економією пам'яті, з іншого боку – економією зусиль на рівні реалізації висловлювань. Економія пам'яті дає можливість за допомогою декількох десятків фонем створити значну кількість означаючих, а на основі якогось кінцевого числа знаків (позначуване + позначення) будувати нескінченну кількість фраз. Економія на рівні реалізації висловлень виражається у продукуванні і сприйнятті звукових елементів з найменшою витратою зусиль; вона відбувається у випадку, коли відтворені одиниці достатньою мірою несхожі одна на одну, і носіям мови не доводиться витрачати занадто багато зусиль для того, щоб забезпечити розбіжності цих елементів у їхній мовній реалізації» [80, с. 15]. Принцип економії, як і принцип використання мови як інструменту

комунікації, є властивим й іншим семіотичним системам. Розглядаючи мову в рамках загальної семіотики з метою виявлення її характерних ознак, дослідники висувають тезу про універсальність мови, її здатність забезпечити комунікацію у всіх сферах життя. Людська мова характеризується можливістю виконувати функції інших семіотичних систем і може бути застосованою у таких ситуаціях, де неможливе використання яких-небудь інших кодів. Таким чином, основними властивостями мови можуть вважатися її здатність вживатися як засіб

комунікації, її організація на основі принципу економії, її універсальність («семіотична загальність»).

О. В. Бондарко визначає функціональну граматику як орієнтовану на опис закономірностей і правил функціонування граматичних одиниць, що беруть участь (у взаємодії з одиницями різних рівнів мовної системи) у передачі змісту висловлення. Функціональна грамика включає опис функцій мовних засобів не тільки в напрямку від засобів до функцій, але й від функцій до засобів. Учений відзначає, що даний розділ мовознавства досліджує «систему взаємодії граматичної форми, лексики й контексту, систему закономірностей і правил функціонування мовних засобів, що служать для передачі змісту висловлення» [74, с. 3]. Основним принципом побудови функціональної граматики в цьому випадку є опис функціонально-семантичних полів відповідних граматичних категорій тієї або іншої мови. Важливо також відзначити, що одним з основних положень даної теорії є теза про взаємодію лексичного й граматичного в мовній системі, що підтверджується вивченням структурної організації граматичного устрою мови з виокремленням центру та периферії її системи [74, с. 4].

Розгляд функціонально-семантичного поля аспектуальності здійснюється вченим відповідно до основних принципів типологічного дослідження, з урахуванням особливостей діахронічного підходу до мовних явищ. О. В. Бондарко зазначає, що теорія поля служить відправною точкою у дослідженні різних проблем, пов'язаних з вивченням граматичного устрою мов (наприклад, у дослідженнях М. М. Гухман, О. І. Смирницького). В іншій відомій праці О. В. Бондарко, поряд із цілою низкою актуальних мовознавчих питань, висвітлює проблему функціональної інтерпретації мовного змісту. Джерелами мовного змісту, відповідно до тверджень автора, є такі елементи, як мовний зміст тексту, контекстуальна інформація, ситуативна інформація, енциклопедична інформація, істотні для даного значеннєвого змісту прагматичні елементи дискурсу. Найважливішим моментом у цьому зв'язку є прагматичний аспект розглянутого феномена [75, с. 103].

Вивченню взаємовідношення між елементами мови й способами їхнього вираження присвячена ціла низка праць вчених-функціоналістів. Так, наприклад, проблема залежного й вершинного видів маркування висвітлена у праці Д.

Ніколз [56, с. 211]. Робота Д. Байбі «Морфологія: дослідження зв'язку між значенням і формою», на думку мовознавців, заслуговує на особливу увагу [42, с. 56].

У результаті аналізу когнітивно-психологічних чинників, котрі зумовлюють морфологічні процеси у різних мовах, автор доходить висновку про те, що план вираження й план змісту в мові виступають як принципово взаємозалежні моменти й у морфологічній структурі слів форм знаходять

іконічне відображення семантичні властивості вхідних у них морфем. Дане спостереження засноване на застосуванні принципу релевантності, зумовленого як ступінь зміни значення однієї морфемі під впливом іншої (наприклад,

залежність кореневої морфемі від афіксальної, причому більш релевантні маркери розташовуються ближче до кореня, ніж менш релевантні; перші мають тенденцію до лексичного або словозмінного вираження, останні – до словотвірного або синтаксичного).

Найважливішим питанням, якого торкається Д. Байбі у своєму дослідженні, є проблема взаємовідношення словотвірних і словозмінних процесів у мові.

Опозиція в рамках даної дихотомії має градуальний характер і з погляду релевантності вони виражаються як найбільш загальні (граматикалізовані, словозмінювальні), менш загальні (лексичні) і менш релевантні й найменш загальні (словотвірні) [42, с. 38].

Особливу увагу дослідник приділяє процесу граматиалізації, що супроводжується семантичною й фонологічною редукцією граматиалізованого показника. Аналіз загальних закономірностей граматиалізації дозволяє прийти до низки цікавих висновків як у плані синхронії, так і на рівні

діахронічного вивчення мовних фактів й узагальнень.

1.4. Німецькомовний науковий агротехнічний дискурс в прагматичному аспекті

Німецька мова, подібно кожній розвиненій мові, інтегрує сьогодні багато нових слів з різних мов світу. Основною причиною появи таких слів слугують стрімкий розвиток науки і техніки, тенденція до глобалізації, проникнення новітніх технологій, результатів наукових відкриттів та інновацій у всі сфери повсякденного життя людей. Більшість таких слів є загальноживаними, велика кількість професіоналізмів виходить за межі їх використання спеціалістами та застосовується звичайними людьми у повсякденному спілкуванні.

Слово «текст» (від лат. *textus, textum* «тканина, плетіння») вживається ще з античності. Його сучасний зміст у загальних рисах вперше розглянули Платон і Аристотель у грецькому мовознавстві [61, с. 109]. Статус наукового терміну формант «текст» набув лише в рамках раціоналістичної герменевтики в XVIII ст. До того часу слово «текст» використовували переважно метафорично або в повсякденні для позначення матеріальності письма, наприклад, текст Біблії. Для мовознавчих і літературознавчих потреб послуговувалися латинськими термінами *logos, oratio, locutio*. Лише з «прагматичним поворотом» у 60-х рр. XX ст. поняття «текст» виходить на передній план мовознавчих студій.

Так, М. Клемм спробував систематизувати незліченну кількість визначень, з яких наведемо основні й доповнимо неврахованими:

- текст як базова одиниця мовного вживання;
- текст як лінійний зв'язок знаків, речень, виразів;
- текст як найвища мовна одиниця;
- текст як виключно (одно)мовна (писемна) величина;
- текст як завершена тематична величина;
- текст як тривале мовне утворення і засіб передачі інформації;
- текст як абстрактний теоретичний конструкт на відміну від дискурсу;
- текст як структурно-функціональна одиниця;
- текст як супермовний знаковий комплекс;
- текст як мовна і комунікативна діяльність;
- текст як уривок з суспільного дискурсу;
- текст як структура знань і когнітивний конструкт;

НУБІП УКРАЇНИ

- текст як сукупність знаків, яку має визначити реципієнт;
- текст як спонування / пропозиція і конструкція реципієнта;
- текст як комунікаційні вирази адресанта і їх інтерпретація адресатом;

- текст як реалізація різних критеріїв текстуальності;

НУБІП УКРАЇНИ

- текст як витвір мовленнєвого процесу;
- текст як словесно втілена думка про навколишній світ;
- текст як відтворена письмово або в друкованому вигляді сукупність слів,

що складають логічну або мистецьку єдність, який може виконувати тільки відтворювальну, але аж ніяк не світобудівну функцію [51, с. 19].

НУБІП УКРАЇНИ

Провідна російська представниця сучасної когнітивної лінгвістики О.С. Кубрякова разом з О.В. Олександровою, розглядаючи це питання з погляду мовних категорій, взагалі відмовляється від остаточного визначення 30 поняття

«текст» через його різноплановість і різноаспектність [91, с. 24]. Тому, на нашу думку, варто наводити основні ознаки тексту, враховуючи історію його розвитку.

НУБІП УКРАЇНИ

Адже в кожному підході на передній план висувається якась одна ознака цього комплексного явища.

При прагматично-комунікативному підході (Е. Гюлих, В. Рабле, Е.Рольф, Г.

Файльке) тексти тлумачать через їх ситуативну функцію. Тут розрізняють:

НУБІП УКРАЇНИ

- 1) прагматичний напрям (І.Розенгрєн, В.Моч), коли тексти розглядають як суми ілюкцій;
- 2) комунікативний (І.Р. Гальперін, О.О. Леонтьєв), де на передній план

виступає комунікативна діяльність у певній ситуації.

НУБІП УКРАЇНИ

При когнітивному підході основна увага сфокусована на ментальних фазах створення тексту. При цьому використовують знання про форми збереження інформації в пам'яті, сприйняття і формування мовлення тощо (пор. [378]).

Найбільш розповсюджена при когнітивному підході модель учених Р.- А. де

Богранда і В. Дреслера [41, с. 57], де автори виділили сім критеріїв

текстуальності, які роблять «текст текстом»

НУБІП УКРАЇНИ

Цими критеріями є:

- 1) когезія – взаємозв'язок компонентів поверхневої структури тексту;

2) когерентність – семантико-когнітивний зв'язок у причинно-наслідковому, часовому та референційному аспектах;

3) інтенціональність – комунікативна мета цілого тексту;

4) акцептабельність (адресованість) – комунікативно-прагматична спрямованість на адресата із врахуванням соціальних, вікових, рольових та гендерних характеристик;

5) інформативність, тобто відображення в тексті невідомого й актуального;

6) ситуативність як співвіднесеність тексту з комунікативною ситуацією;

7) інтертекстуальність, тобто зв'язок з іншими текстами. У процесі роботи з переліченими критеріями в 90-х рр. XX ст. були виявлені їх слабкі місця.

Одним із центральних пунктів критики є те, що критерії виведені з гетерогенних теорій і, як наслідок, аспекти різних рівнів тексту ставляться недиференційовано в один ряд [45, с. 56]. Це спонукало до пошуків більш однорідних критеріїв, якими, на думку Г. Файльке, можуть бути такі відправні моменти:

– генеративність – здатність мовля продукувати незліченну кількість текстів [44, с. 256];

– універсальність – прийнятність структур текстів у різних мовах;

– контекстуальність – знання про умови вживання тексту в певних ситуаціях [62, с. 76];

– процесуальність – знання про побудову текстів;

– інтенціональність – ситуативна зумовленість виникнення текстів [42, с. 167];

– діалогічність – двонаправленість будь-якої комунікації незалежно від форми фіксації, але з певними особливостями актуалізації адресата [69, с. 349].

Деню по-іншому функцію розуміє М. Сільверштейн. Зокрема, під прагматичною функцією він розуміє цілеспрямоване використання сигналів для досягнення соціального ефекту. Така функція характеризує, яким чином адресант і адресат, які використовують міжособистісний канал, налаштовані на

те чи інше завдання, кваліфікують свої мовленнєві дії: питання, оголошення, наказ, іменування тощо. Виокремлення прагматичних функцій у вітчизняній германістиці було здійснено на матеріалі текстів малих форм [42, с. 9]. Отже,

попередні дослідники розглядали ряд функцій, а саме емоційну, емоційно-оцінну, естетичну, спонукальну, експресивну та контактну функції у якості

складових прагматичної функції. Тобто прагматична функція вважалася складним явищем або системою, що включає в себе декілька компонентів. Але

на нашу думку вищевказані функції є окремими прагматичними функціями, оскільки кожна з них зумовлена прагматичною настановою автора. Крім того, ми

вважаємо, що кожна функція будь-якого тексту реалізує в собі певну прагматичну настанову. Таким чином, експлікуючи підходи до аналізу

прагматичних функцій, робимо висновок, що прагматична функція – це цілеспрямоване використання мовних одиниць для досягнення певного ефекту

на адресата; це функція, яка сприяє встановленню умовного контакту між автором та реципієнтом за допомогою відповідних вербальних і невербальних

засобів, вживання яких реалізує прагматичну настанову автора. Слід зауважити, що кожна функція, що реалізується в текстах наукового агротехнічного дискурсу

зумовлена комунікативно-прагматичною настановою автора.

Як слушно зауважує К. Адамчик [39, с. 46], не варто ще більш заглиблюватися в термінологічні визначення тексту. На сучасному етапі текст не слід розглядати знову як абсолютну самостійну і незалежну величину, як це було

на початковій стадії розвитку лінгвістики тексту, або як нову найбільшу (вже щодо речення) одиницю лінгвістичного опису, а слід сприймати текст як

складник усеохопних дискурсів, в які тексти інтегровані. У конкретному дослідженні кожен лінгвіст повинен виходити з цієї дефініції тексту, яка

впливає з практичних потреб його роботи [53, с. 60].

З прагматичного погляду в кожному повідомленні, яке виражають переважно реченням чи текстом, можна виділити предмет повідомлення й інформаційний зміст цього повідомлення. Предметом виступає об'єкт дійсності, явище, про яке щось повідомляють. Його часто співвідносять з ключовим

словом. Усе решта у повідомленні – це вже нова інформація про цей предмет. Такий поділ пов'язується з інтенцією мовця, адже він намагається щось повідомити про певний референт. З формального погляду речення як центральна

комунікативна одиниця складається з того, що вже згадували, і того, про що кажуть уперше. У мовах, де є артиклі, наприклад, англійська, німецька, це добре

простежується при використанні означеного та неозначеного артиклів. При першому згадуванні використовують неозначений артикль (нова інформація), а при наступному – означений (відома інформація). Іншими важливими

формальними засобами вираження інформаційної структури є порядок

складників та інтонація. Зазвичай речення починають з тематичної частини (відомого) і завершують рематичними елементами (новим). Порушення порядку складників може бути зумовлене комунікативною інтенцією адресанта. Адже, як

показують психолінгвістичні експерименти, адресат частіше звертає увагу на

початок і кінець повідомлення, тому саме ці, так звані, «сильні» позиції потрібно

використовувати для передачі головної інформації. У мовленні важливі компоненти можуть виділятися також просодичними засобами. Так, головний

наголос у реченні маркує його нову, рематичну частину [49, с. 203].

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Н

Розділ 2. СИНЕРГІЯ ЯК ПРИРОДНА ВЛАСТИВІСТЬ СТИЛЮ

2.1. Синергетика як універсальний метод дослідження еволюції

Хаотичні, лавиноподібні зміни в природі і суспільстві, видатні події та відкриття останнього сторіччя, глобалізація масштабів людської діяльності і її непередбачувані наслідки змушують все частіше замислюватися про закономірності взаємодії науки, людства і мови як форми спілкування. Як ніколи гостро стоїть завдання наукового передбачення майбутніх змін, пошуку нових напрямків і оптимальних моделей гармонійного функціонування складної системи комунікації між людьми в суспільстві. Спроби осмислення складних і суперечливих змін в дійсності призводять до необхідності глибокого аналізу закономірностей поведінки і розвитку природних і соціальних утворень.

При глобальних змінах світогляду та розробки новітніх методологій розгляду наукового пізнання, в науковому просторі спостерігається тенденція до пошуку нових методів дослідження. В розвитку пострадянської науки, сучасна картина базується на принципах універсальності, системності, теорії самоорганізації та еволюційності складних систем. Новітні дослідження поміж іншого, базуються концептуально на уявленні про універсальний еволюціонізм та теорії самоорганізації.

Зазначене вище вимагає розвитку такої системи дослідження, яка б забезпечила впровадження в наукову галузь інтегративного, синтетичного знання, отриманого на ґрунті міждисциплінарних зв'язків і нових наукових напрямів, що забезпечують актуалізацію цього процесу. Серед таких синергетика може вважатися однією з провідних галузей сучасних міждисциплінарних досліджень.

Розв'язання поставлених завдань у глобальному контексті може забезпечити міждисциплінарний науковий напрям синергетики. На початку XXI століття використання законів синергетики для пояснення феноменів гуманітарних наук набуло статус перспективного напрямку розвідок. Аутентична

синергетика як теорія самоорганізації систем має надзвичайно широкий об'єкт дослідження, розглядаючи всі матеріальні та ідеальні системи надскладної нелінійної природи. З цього випливає, що синергетика може надати якісно іншу методологію для вивчення надскладного явища перекладацької діяльності [12, с.

^{17]} Синергетика нині стала новим методологічним підходом в науковому пізнанні і механізмом оптимального управління різними системами, дозволяючи вивчати взаємодії в комплексі [49, с. 207].

Основним постулатом універсального еволюціонізму є твердження про єдність світу, який виник в процесі загального розвитку еволюції, яка передбачає поступове адаптивне пристосування систем до змін середовища. Системний підхід розглядає об'єкти будь-якої природи як системи і за традицією зосереджений на аналізі їх структури. Синергетику, що виникла як логічне продовження загальної теорії систем, цікавлять швидкі стрибкоподібні механізми розвитку систем [78, с. 27].

Теорія самоорганізації (синергетика), що виникла в області досліджень нерівноважних природних систем, дає можливість по-новому поглянути на складні системи, до яких відносяться лінгвістичні. Синергетика не спростовує основні принципи і закономірності мови в цілому, не скасовує принципів системного, діяльнісного, особистісного та інших методологічних підходів, а доповнює і логічно продовжує. Основні закони лінгвістики, синергетикою розглядаються з позиції теорії складноорганізованих систем, таких як еволюція розвитку мовних процесів. Синергетичний підхід дозволяє поєднувати, синтезувати позитивні елементи кожного з цих типів в новій філософії освіти і, заснованих на них, всіх конкретних видах філологічної діяльності.

Вивченню питань, пов'язаних з синергетикою присвячені роботи В.П. Андрущенко, В.А. Аршинова, І.С. Добронравов, Б.Б. Кадомцева, М.С. Кагана і інші. Вивченням методології синергетики займалися: І.М. Андрєєв, Л.Я. Зоріна, І.В. Редюкін і ін.

У 20 столітті активно протиставилися природно-науковій та гуманітарній. Сьогодні згадана полеміка поступово згасає, переростаючи у пошуки компромісу. При цьому зазвичай самі вчені-природничинки ініціюють

обговорення проблем, які пов'язані з людиномірністю наукового знання (антропний принцип, ідея доповнюваності Бора, принцип універсального еволюціонізму, синергетика тощо). Між іншого, на перший погляд, протилежними методами є спільне, наприклад: вони оперують одними й тими ж категоріями: «індивідуальне» і «загальне». Генералізуючий метод як основа

природничо-наукового пізнання – це зведення індивідуального до загального, тоді як основою гуманітарної методології вважається зведення загального до індивідуального.

Дослідження в області синергетики доводять, що в світі немає безструктурні предметів і явищ, хаос, випадковість, дезорганізація можуть бути

не тільки руйнівними чинниками, а й за певних обставин несуть в собі творче і конструктивне початок. Концептуально-методологічна новизна ідей самоорганізації пов'язана з визнанням здатності різних систем до саморозвитку не тільки за рахунок припливу енергії, інформації, речовини ззовні, а й за рахунок використання їх внутрішніх можливостей [77, с. 16].

Як свідчать дослідження в області синергетики, синергетична парадигма сприяє глибокому пізнанню таких складних, нелінійних, відкритих систем, як лінгвістика.

В цілому, синергетичний стиль наукового мислення включає в себе, з одного боку, розподіл усіх бачення світу, яке отримало бурхливий розвиток в ХХ столітті. З іншого боку, синергетику можна розглядати як сучасний етап розвитку кібернетики і системних досліджень. При цьому синергетика, не будучи жорстко орієнтованої сукупністю методологічних принципів і понять, скоріше відіграє роль системної рефлексії і виходить не з однозначного загальноприйнятого визначення поняття «система», а з притаманного їй набору властивостей. Серед таких властивостей можна відзначити нелінійність, цілісність, стійкість структури, процеси її становлення і самоорганізації,

системний «ефект додавання» (коли вхідні в систему елементи визначаються в залежності від цілого з іншими її елементами і поведуться зовсім інакше, ніж в разі їх незалежності).

Поява концепцій самоорганізації (синергетики, зокрема) можна розглядати як новий важливий етап еволюції науки, що несе нові можливості діалогу наук і нові підходи до їх вивчення. Синергетична парадигма все більш інтегрується в концептуальну площину сучасної філософії і науки, які констатують, що сучасний світ на рівні його розуміння стає все більш цілісним: на рівні філософського знання принцип єдності світу втілений в концепції глобального еволюціонізму, згідно з якою всі аспекти нашого Всесвіту – від неживої до живої матерії і соціальних форм буття – знаходяться в загальному полі розвитку, яке виявляє універсальні риси [98, с. 123]. А хронобіологічні дослідження довели

єдність світу на рівні ритмічної складової Всесвіту, в понятійної площині природних наук світ постає цілісним синергетическим освітою: теорія відносності фіксує нерозчленованість простору і часу, частки і хвилі; квантова фізика стверджує єдність світу на фундаментальному квантову рівні матерії, а світ з точки зору квантового «парадоксу спостерігача» постає єдиним нерозчленованим комплексом, в якому спостерігач і світ взаємно обумовлюють один одного [97, с. 338]. Екологічна парадигма пізнання світу дозволила

розробити концепцію ноосфери, що розуміється як єдність природи і ментально-емоційної складової людини. Найбільш повно феномен єдності світу як якоесь одкровення сучасної науки представляється синергетичної пояснювальної моделлю, яка виникає через міждисциплінарну рефлексію, виявляє загальні принципи структуризації і розвитку світу, починаючи від неживих, і закінчуючи живими і соціальними системами [37, с. 301].

Загалом, характеризуючи сучасну науку як постнекласичну, можна виділити принципи, які можуть слугувати підставою для інтеграції різних наук в єдине ціле:

- 1) синергетичне світорозуміння, що включає категорії системності, нелінійності, змінності, нерівноваги, складності, когерентності;

2) міждисциплінарний синтез – вияв коєволюції, співпраці різних дисциплін у розв'язанні наукових проблем;

3) визнання рівноцінності, значущості як цілого, так і його частин;

4) принцип доповнюваності Н. Бора (у його широкому світоглядному розумінні);

5) ідеалізація нелінійного середовища під час вивчення взаємодій системи (тут – науки) з іншими системами (суспільством, культурою та ін.);

б) людиномірність досліджуваних систем [104, с.154].

Висновок: на відміну від традиційних областей наукового знання, синергетику цікавлять загальні закономірності еволюції систем будь-якої природи. Абстрагуючись від специфічної природи систем, синергетика знаходить здатність описувати їх еволюцію на узагальненому мовою, встановлюючи свого роду подібність двох явищ, що вивчаються двома різними

науками, але приводяться до загальної моделі. Виявлення єдності моделі дозволяє синергетиці робити надбання однієї галузі науки доступним розумінню представників зовсім іншої області [86].

Таким чином, синергетика і синергетичний метод дослідження дозволяє науці більш повно вивчати і відображати дійсність взаємозв'язків між різними дисциплінами. На основі синергетичного методу вивчення міждисциплінарних наук можливе відображення взаємозв'язків між розвитком людства, його лінгвістичними особливостями і наукою в цілому.

Можливо, коли говориться про «саморух енергожиття тексту» або про те, що «вся система форм тексту прагне до симетричного стану», використовуються метафори, що не помічаються внаслідок феномену перетвореної форми, що примушує бачити самостійність буття там, де її насправді немає, приписувати очевидній формі реальних відношень роль самостійного механізму в управлінні реальними процесами на поверхні системи [95, с. 319], у дослідженнях про специфіку феномена перетвореної форми у зв'язку з проблемами мовленнєвого спілкування — «тіло» мовний знака, мовленнєвої фіксації продукту процесу мислення в тексті [107, с. 83]. Не слід забувати, що простеження синергетики

постичного ідіолекту можливе за умови чіткого демінування тексту як такого і з'ясування його специфіки в різних аспектах. Сьогодні в лінгвістиці наявне також тлумачення тексту як складного знаку і пов'язана з цим необхідність обов'язкового врахування особливостей процесів означування. У цьому ракурсі, цілком обґрунтованим у класичній роботі У. Еко [109, с. 77] постає психолінгвістичне тлумачення тексту, оскільки на момент досягнення адресата повідомлення «порожнє» і ця порожнеча насправді являє собою готовність до роботи певного означувального апарату, що повинен висвітлити сенс такого повідомлення, останній встановлюється адресатом. Отже, текст створюється і сприймається людиною, поза якою існує тільки «тіло тексту», а воно поза взаємодією з людиною залишається звуковим шумом або ланцюгом яких-небудь фігур, що не постають знаками до тих пір, поки не з'явиться хтось, здатний приписати їм значення – означити.

2.2. Еволюція аграрного дискурсу

Однією з провідних галузей сучасного світового розвитку є саме розвиток різних сфер аграрної галузі, адже вона є найбільш необхідною для здорового існування людей. Аграрна сфера відрізняється різноманітністю і наповненістю термінологією, яка є специфічною за своїм граматичним та семантичним забарвленням та потребує великої кількості досліджень для покращення можливостей розуміння змісту.

Аграрний дискурс належить до наукового дискурсу, що в економіці України залишається винятково важливою ланкою, яка визначає соціально-економічний стан суспільства та продовольчу безпеку держави. Він є орієнтованим на всі верстви суспільства та вважається одним з найбільш актуальних дискурсів сучасності. Немає сумніву, що з перекладацької точки зору, найбільший інтерес дослідників привертають саме аграрні терміни.

Аграрна термінологія завжди була і є важливою складовою частиною в лексичному запасі німецької мови. На її утворення впливають різноманітні

фактори. Кожна галузь людських знань використовує ті чи інші лексичні одиниці для забезпечення своїх потреб у необхідній кількості термінологічних лексичних одиниць,

Щодо аграрного дискурсу, то він є складним, багатоплановим утворенням, яке характеризується трьома вимірами: учасниками комунікації, ситуацією комунікації і текстом. Учасниками комунікації є аграрна спільнота, а під текстом мається на увазі «одне із основних понять стилістики, у якому об'єднуються найважливіші ознаки найбільшої мовної одиниці: зв'язність, цілісність, єдність, завершеність, частина мовного потоку, фіксоване мовлення, результат мовлення» [2, с. 176].

Еволюційні процеси безперервно відбуваються, тому вивчення змін словникового складу залишається одним із найактуальніших напрямів мовознавчих досліджень. Лексичний склад перебуває під значним впливом позамовної дійсності та найвиразніше відбиває динаміку розвитку мови, який є процесом об'єктивним, зумовленим цивілізаційною еволюцією.

Саме тому на сучасному етапі розвитку літературної мови, коли її лексична система перебуває під інтенсивними впливами, актуальною є потреба в дослідженні численних шляхів та способів збагачення словникового складу мови.

Дослідження історії становлення й розвитку сільськогосподарської науки України є актуальним на сучасному етапі впровадження реформ в Україні й вирішення проблем у досягненні ефективності форм наукового забезпечення продуктивного розвитку аграрного сектору економіки держави, за яких врахування історичного досвіду, набутого в суперечливий період еволюційного поступу природничих наук, є невід'ємною складовою. Процес формування наукового дискурсу з проблематики розвитку аграрної науки в Україні наприкінці 20-х – у 30-і рр. ХХ ст. відображає еволюцію аграрної наукової думки в історіографічному просторі та сприяє з'ясуванню питань, що потребують подальших поглиблених розвідок.

При з'ясуванні справжньої природи пізнання через дослідження його форм і методів за допомогою інтеграції методів природно-наукових до гуманітарних

та навпаки дозволяє більш глибоко розуміти певні механізми, функціональність, становлення та розвиток обох систем, а також передбачити їх майбутній вектор розвитку, через впровадження точних методів у гуманітарні науки.

До перших історіографічних напрацювань, які розкривають науковоорганізаційні аспекти сільськогосподарської дослідної справи в Україні належать невеликі за обсягом публікації середини та більшою мірою кінця 20-х рр. ХХ ст. Насамперед, це праці В.В. Вінера, С.П. Кулжинського, О.Н. Соколовського, О.А. Янати, автори яких висвітлюють обласний принцип

побудови галузевого дослідництва, який супроводжувався не лише фінансовими труднощами, але і проблемами методологічного характеру. Відзначимо комплексні праці «Вступ до агрономії» С.О. Захарова та за такою самою назвою автора В.С. Смиренномудренського. Вони системно обґрунтовують теоретичні

основи еволюції сільськогосподарської дослідної справи та формування її методологічного інструментарію. Висвітлюючи історичний шлях галузевої освіти й дослідництва, С.О. Захаров зазначає, що вища сільськогосподарська освіта Росії запозичила досвід Німеччини і відповідно пройшла такі самі етапи становлення

Детальний аналіз аспектів самоорганізації аграрного дискурсу, викладений в роботах Л.С. Піхтовнікової [26, 28, 35], показує, що композиційні рівні тексту когерентно пов'язані і утворюють ієрархію, частини якої здатні до взаємного моделювання, що можливо завдяки принципу зворотного зв'язку і є основою для самоорганізації дискурсу.

Мова є одним із прикладів складної відкритої динамічної нелінійної системи, яка нерозривно пов'язана з носіями мови і є свого роду фрактальним відтворенням системності в суспільстві та природі.

Еволюційний етап розвитку характеризується наявністю механізмів, що гасять сильні флуктуації системи, її компонентів або середовища і повертають її до стійкого стану, властивого їй на цьому етапі. Через нагромадження в системі, її компонентах та зовнішньому середовищі змін здатність системи до адаптації спадає і зростає нестійкість. Поступово в системі зростає ентропія. Постає гостра

суперечність між старим і новим у системі, а з досягненням параметричності системи і середовища біфуркаційних значень нестійкість стає максімальною і навіть малі флуктуації приводять систему до катастрофи – стрибка.

Більшість лінгвістів визнає наявність в мові системності (Ю.Д. Апресян, В.В. Виноградов, В.А. Звегинцев, В.В. Левицький, О.С. Мельничук, О.Д. Огуй, А.А. Уфимцева, Р. Келлер та інші). Поняття «система» було введено в мовознавство Ф. де Соссюром та І.О. Бодуеном де Куртене, а поняття «структура» пов'язують з Тезами Празького лінгвістичного гуртка, хоча ще В. фон Гумбольдт вказував на структурність як на одну з суттєвих рис природи мови [85, с. 32].

Існує декілька поглядів на співвідношення між цими поняттями: від чіткого розмежування до повного отождолення. Обидва поняття вказують на одне явище й різняться лише вихідною точкою зору щодо нього, адже можна дивитися як зі сторони елементів, так і зі сторони мовної цілісності. Ми поділяємо думку більшості науковців, які розуміють під системою сукупність взаємопов'язаних одиниць цілісного об'єкта, а під структурою – сукупність зв'язків і відношень між цими одиницями.

Важливими напрацюваннями в історіографічному комплексі вирізняються праці М.К. Недокучаєва, що містять окремі частини, присвячені виникненню й розвитку сільськогосподарської дослідної справи. Також автор аналізує основи побудови сільськогосподарської дослідної справи на межі 20–30-х рр. ХХ ст. та наводить деякі рекомендації щодо їх покращення, зокрема, обґрунтовує вже відомий принцип щодо проектування програм досліджень згідно з вимогами економіки та їх застосування відповідно до природнокліматичних зон країни.

Д. П. Пойді вдалося, закласти підвалини аграрних і соціальних досліджень в урбанізованому Придніпровському регіоні середини ХХ ст. Будучи фактично в епіцентрі відродження структур історичної освіти і науки Дніпропетровщини після Великої Вітчизняної війни, Дмитро Павлович зумів закласти в цей процес свій «камінь», свій напрямок аграрних досліджень, який в принципі не мав перспектив розраховувати на магістральний статус, враховуючи тогочасний

регіональний контекст. І так, поступово, ланцюжок аграрних студій простягнувся тут до нашого часу, котрий, природно, використовує вже якісно нові завдання і щодо теоретико-методологічних засад таких досліджень, і, звісно ж, стосовно інституційних елементів наукового процесу в цілому.

Працюючи певний час в гірничому інституті імені Артема (нині – Національний гірничий університет), а потім більшу частину свого творчого життя в Дніпропетровському державному (нині – національний університет імені Олеся Гончара), Д. П. Пойда став однією з найкolorитніших, опорних фігур історичної освіти і науки в регіоні, науковцем, який зміг зберегти баланс між дослідницькою об'єктивністю і неминучою, в таких випадках, кореляцією з політико-ідеологічними імперативами. Думається, ключову роль тут зіграли винятково порядні, особистісні характеристики історика, завдяки чому він посів особливе, вагоме місце в історіографічному процесі цієї суперечливої епохи.

Завдяки зусиллям Дмитра Павловича та його колег у 1951 р. з'явився перший збірник наукових праць історичного факультету. Збірник «Наукові записи Дніпропетровського державного університету» надавши можливість для появи публікацій ряду дослідників, зокрема Д. П., І.Л. Болясного «Положення робітничого класу в Катеринославській губернії напередодні першої світової імпералістичної війни», В.Я. Борщевського «Збройне повстання за владу Рад у Катеринославі (грудень 1917 р.)». Прикметно, що «Наукові записи...» були надруковані у видавництві Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка.

Новими методологічними підходами привертають увагу напрацювання російських дослідників наприкінці 80-х – у 90-х рр. ХХ ст. Насамперед це наукові праці дослідників репресованих учених. До таких належать вибрані твори О.В. Чаянова «Сільське господарство» [108], основними питаннями в яких є розгляд проблем диференціювання селянського господарства, визначення собівартості продуктів, організації виробництва в сімейному селянському господарстві наприкінці 20-х рр. ХХ ст. До значних здобутків зарубіжної історіографії еволюції аграрної науки належить праця О.О. Ніконова «Спіраль

багатовікової драми: аграрна наука та політика Росії (XVIII–XX ст.)» [100]. На основі аналізу великої низки різнопланових джерел і матеріалів автор розкрив концепції окремих наукових шкіл та погляди видатних учених у різні історичні періоди в контексті суспільнополітичних і соціально-економічних змін у Росії.

Автор висвітлив діяльність ВАСГНІЛ і відповідно науково-дослідних установ сільськогосподарської галузі України. В праці І.В. Іванова «Історія вітчизняного ґрунтознавства. Розвиток ідей, диференціація, інституалізація» [88] детально охарактеризовано періоди історії ґрунтознавства, наукові здобутки провідних ґрунтознавців та діяльність науково-дослідних інституцій.

Мовна система побудована ієрархічно і складається з елементів фонетичного, морфологічного, лексико-семантичного, синтаксичного та текстового рівнів. Між ними існує, за теорією ізоморфізму Є. Куриловича, структурний паралелізм, тобто структурна подібність, або ж фрактальність за

сучасною термінологією. Автор доводить це на прикладі подібності ролі голосного в складі й предиката в реченні. За теорією ієрархії рівнів Е. Бенвеніста мовні одиниці планом вираження спираються на нижчий рівень, а планом змісту належать до вищого рівня [72]. Слідом за Т.І. Домброван [10], вважаємо, що

мовна система організована за фрактальним принципом, де елементи одного рівня, об'єднуючись, стають «цеглинками» для побудови складніших утворень і так далі. При цьому діапазон можливих варіантів кожного наступного рівня зростає в геометричній прогресії. Так, наприклад, пересічний носій мови може

назвати усі фонемі своєї мови, більшість морфем, а слова лише частково (до 10000, хоча у словниках їх кількість може сягати 500000). Щодо речень і текстів, то тут їх комбінаційні можливості безмежні. Носій мови використовує зазвичай лише основні типи речень (вроджені синтаксичні структури за Н. Хомським) та текстів.

Самоорганізація на мовностилістичному рівні полягає в тому, що при створенні дискурсу повертається до смислу попередніх фрагментів тексту, виявляючи тим самим їх додатковий тропічний смисл. В той же час, актуальне членування лінійно подає чергові частини тексту, відслідковуючи лише

фактуальну інформацію і близький каузальний зв'язок. На цьому синергетичному ефекті ґрунтуються коди інакомовлення і мовленнєві стратегії байки (прагматичний аспект) та реалізація коґніції, що міститься в атракторі.

Таким чином, самоорганізація обіймає всі основні лінгвістичні аспекти дискурсу байки.

Одним із важливих коґнітивних механізмів, що забезпечує доступ до концептуально-пізнавальних властивостей людського мислення і робить можливим вивчення явищ, які відбуваються у свідомості людини та пов'язані з відображенням й усвідомленням дійсності, є метафора. Метафоризація виступає універсальним засобом поповнення складу мови взагалі та відіграє велику роль у фразеотворенні через переосмислення значення сполучень на основі тих чи інших асоціацій та викликаного ними образу [106, с. 181].

2.3. Самоорганізація еволюціонуючої системи

Навколишній нас світ містить дивовижні об'єкти, які створюють самі себе без креслень і конструкторів, самі підтримують своє існування і розвиток, вільно вибираючи свою структуру і поведінку. Вони винахідливо пристосовуються до середовища, впливають на неї, залишаючись автономними. Приклади таких системних об'єктів — окремих організм, екологічна система, ринок, міська громада, розвивається наука.

Самоорганізація подібних систем з людської точки зору може бути дуже корисною (наприклад, самоорганізація взаємодопомоги, самоорганізація знань), і надзвичайно шкідливою (самоорганізація злочинної пухлини, криміналітет). Очевидно, що цілі самоорганізованого об'єкта відіграють вирішальну роль в його поведінці та розвитку, але не менш важливо зрозуміти механізми самоорганізації, які вивчає наука синергетика. Базові поняття цієї науки були введені в середині ХХ століття Г. Хакенем, І. Пригожиным і ін.; з тих пір ознаки самоорганізації вивчає фізика, хімія, біологія, економіка, соціологія. Вчені

побачили синергетичні процеси також і в мистецтві, літературі, мові, хоча тут багато дискусійного.

В даний час самоорганізацію в цих сферах вивчає школа лінгвосинергетики в Україні, вчені за кордоном. Екскурси в їх дослідження досить цікаві; вони дозволяють всім нам, туристам у вершин науки, побачити і глибоке коріння мовно-літературних явищ, природу мистецтва, і ненадійно закріпленій конструкції цих явищ, коли «на очах у всіх» в літературі і мистецтві за короткий час непередбачено змінюються смаки, тематика, пріоритети та техніка їх вираження в мові та інших знакових системах.

Короткий нарис, наведений вище, швидше викликає більше питань, ніж містить відповідей. Не вдаючись глибоко в теорію, спробуємо дати ключові відповіді про суть синергетичної парадигми на прикладах лінгвосинергетики.

Здоровий розум задає питання: в якому сенсі самоорганізуватися мову?

Можливі відповідь звучить наступним чином.

По-перше, у будь-якого національного мови немає персонального творця. Всі інновації та відмирання застарілих форм виникають в побуті, в різних видах спілкування, так би мовити, «децентралізовано», за участю багатьох безіменних авторів. Принципово не змінюють ситуацію і влучні висловлювання письменників.

По-друге, мова сам коригує нововведення відповідно до граматичних правил, сполучуваністю слів та ін. Але сказане вище – лише поверхня мовний та мовленнєвий самоорганізації. Більш глибока суть вимагає досліджень вчених.

Згідно системно-синергетичного підходу, який прагне враховувати як мовні, так і літературні аспекти проблеми, будь-яка жанровий різновид може розглядатися і як жанр, і як тип тексту [83, с. 9].

Тип художнього тексту (жанр) – це сукупність текстів, які виконують один і той же набір соціальних, інформативних, ідейно-оціночних функцій. Отже, володіють композиційно-стилістичною і мовно-стилістичною інваріантністю, яка відрізняє його від інших типів тексту. жанровим стилем підпорядковані стилі типів текстів [83, с. 67]. Типи текстів являють собою порівняно легко доступну

для огляду систему функціонального використання мовних засобів. Вони співвідносяться в певним типом тексту.

Тип тексту лінгвістичної традиції акцентує увагу на інформаційно-функціональній, комунікаційній сутності тексту. Ці факти враховує також жанр, в літературознавчій традиції, але акцентує увагу також на художньо-естетичному втіленні значущих ідей. По суті, тип тексту і жанр – схожі [59].

У процесі свого розвитку довільна система проходить дві стадії: еволюційну (або адаптаційну) і революційну (стрибок, катастрофа). Під час розгортання еволюційного процесу відбувається повільне нагромадження кількісних і якісних змін параметрів системи та її компонентів, відповідно до яких у точці біфуркації система обирає один із можливих для неї аттракторів. У результаті цього відбувається якісний стрибок, і система формує нову дисипативну структуру, що відповідає вибраному аттрактору.

На нашу думку, переклад становить типовий зразок надскладної відкритої соціальної системи, поряд із мовою, дискурсом, історією та культурою. Система перекладу, так само, як всі інші згадані системи, має свої одиниці виміру: аттрактори та репелери. Аттрактор системи перекладу в широкому значенні ми ототожнюємо з метою міжкультурної комунікації, тобто досягненням порозуміння між різномовними адресантом оригіналу та адресатом перекладу. У вузькому значенні аттрактором стає інваріант (домінанта) перекладу конкретного тексту як фактор досягнення мети комунікації [15, с. 49].

У різноманітних процесах самоорганізації систем відмінності між суб'єктом і об'єктом цілепокладання трансформуються. З синергетичної точки зору суб'єкт, що задає цілі системи (наприклад, автор художнього твору), самостійно вмикається своїми параметрами в аттрактор С-системи як мисляча особистість, зокрема, письменник — як мовна особистість. Рівні і параметри мовної особистості в лінгвістиці чітко визначені.

Самоорганізована система в своєму розвитку час від часу потрапляє в певний стан, з якого можна рухатися далі і вибирати одну з декількох цілей (вони ж — тимчасово стійкі аттрактори системи). Такий стан образно або буквально

називають точкою біфуркації. У цій точці система вкрай нестійка і непередбачувана: випадковий слабкий поштовх може направити її як до однієї мети, так і до інших. Такі процеси можна пояснити, наприклад, у мовній системі,

якщо ми не бачимо цей вибір в точці біфуркації, а маємо справу лише з стійким мовою, який «сам» до того вибрав свій стан. Інструментом цієї гри є параметр порядку, який вибудовує тут ієрархію цілей, враховує обмеження. Але на цьому рівні параметр порядку виступає як прихований параметр, який важко об'єктивізувати.

На фазі еволюції розвиток має непередбачуваний характер, оскільки він зумовлюється не тільки внутрішніми флуктуаціями (силу і спрямованість яких можна спрогнозувати, проаналізувавши історію розвитку і сучасний стан системи), а й зовнішніми. Це вкрай ускладнює, а то й унеможливорює прогноз.

Іноді висновки про майбутній стан і поведіння системи можна зробити, скориставшись «законом маятника» — стрибок може сприяти вибору атрактора, «протилежного» минулому. Після формування нової дисипативної структури система знову стає на шлях плавних змін, і цикл повторюється.

2.4. Прагмастилістика дискурса через призму лінгвосинергетичної парадигми

Останнім часом у межах велими популярних антропоцентричних напрямів досліджень в українському мовознавстві XXI ст. прагматичні студії посідають першорядне місце, доказом чого є напрацювання українських лінгвопрагматичних шкіл. Однак прагматичні студії над текстами здебільшого виконані на матеріалі англійсько-, французько- та німецькомовному. Ті ж дослідження, об'єктом яких є матеріали українських наукових текстів, поки що нечисленні й принагідні та не дають змоги встановити загальну картину прагматичної специфіки українського наукового тексту як загалом, так і в той чи той період розвитку мови.

Актуальним серед філологів є питання вияву прагматичної специфіки термінів. Популярними є дослідження проблем макропрагматики та її категорій,

як-от стратегії та тактики викладу наукового матеріалу. Останнім часом науковці розглядають проблему перекладу науково-технічного тексту на прагматичному рівні. Безпосередньо із проблемами перекладу межують праці, у яких вивчено питання прагматики наукового тексту двомовних галузевих словників.

Особливий інтерес викликають результати досліджень проблем вираження індивідуальності авторського «я» у наукових текстах точних теоретичних наук і текстах філологічного профілю. Виявлено, що для текстів точних теоретичних наук характерна здебільшого безособовість викладу, тоді як у філологічних текстах чітко виявлена особа автора.

Теоретичне підґрунтя для вітчизняних прагмалінгвістичних розвідок зі специфіки наукового тексту склали статті, у яких конкретизовано проблемне поле досліджень, прагматична специфікація мовних фактів, ідентифіковано окремі рівні від мікро- й до макропрагматики, апробована термінологія. Ці та

інші розвідки уможливають виокремлення загальних підходів до специфікації прагматики наукового тексту, які б можна екстраполювати й на дослідження українськомовного матеріалу. Найчастіше дослідники спираються на

лінгвістичний, функційний, прагматичний, когнітивний, логічний, семіотичний та лінгвокультурологічний підходи під час вивчення специфіки прагматики текстів.

Коли йдеться про українську прагматику, то ідентифікувальними щодо неї є два напрями досліджень. 1. Загальнотеоретичний, праці з якого «охоплюють увесь спектр проблем лінгвістичної прагматики як найповнішого вияву сутності

сучасної науки про мову, починаючи від моменту її зародження й до етапу сучасного її становлення як одного із найдинамічніших новітніх наукових напрямів» [14, с. 299]. До таких якраз і належить згадана праця Ф. Бацевича.

Теоретичні надбання містять дисертаційні дослідження Н. Карпусенко, Н. Пільгуй, Х. Кунець, І. Козубської.

Прагматичний підхід до аналізу дискурсу представлений у статті американської дослідниці Л. Гренобл «Discourse analysis». В основі цього підходу лежить твердження про те, що мова використовується не лише для опису

світу, але й для виконання певних дій. Теоретичною базою дослідження Л. Гренобл стала теорія мовленнєвих актів, що розглядає мову як соціальну дію і вводить поняття перформатива, контекстуальних умов успішності, локутивних

та іллокутивних актів (серед яких виділяють п'ять основних – репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви і декларативи), перлокутивної сили висловлювання, прямих і непрямих мовленнєвих актів, а також визначає систему правил, які використовують учасники дискурсу під час продукування та інтерпретації різних дій за допомогою одного чи кількох висловлювань. Одна дія

спричиняє виникнення іншої. Відповідно дослідниця розглядає дискурс як послідовність зв'язків між діями. Такий підхід потребує використання певних правил для створення цілісності висловлювання.

Прагматичний підхід до дослідження дискурсу Л. Гренобл базується на засадах загальної теорії кореляції між використанням мови та соціокультурними контекстами і на вивченні мовної комунікації як соціального і культурного феномена.

Для реалізації своєї мети Л. Гренобл використовує систему універсальних принципів (максими) комунікації Х. П. Грайса: максими кількості (оптимальна інформативність), якості (істинність і правдивість), способу дії (мінімізація потенційних непорозумінь, стисле і чітке висловлювання думки) і релевантності.

У зв'язку з тим, що комуніканти часто не дотримуються цих принципів Х. П. Грайс вважав доречним запровадити поняття імплікатур – конвенціональних, що передають інформацію за допомогою слів; конверсаційних, що вказують на певне імпліцитне значення, і неконвенціональних, або імплікатур дискурсу, що зумовлені метою комунікативної співпраці, спільними знаннями комунікантів.

Вживання принципів Грайса залежить від контексту спілкування, соціальних і культурних особливостей комунікації. Крім цього, Л. Гренобл зазначає, що прагматичний аналіз дискурсу може відігравати важливу роль у дослідженнях контексту, до складу якого входять ситуація спілкування, контекст (мовленнєвий контекст) і загальний соціокультурний контекст. Наприклад,

вагоме значення цей підхід становить для вивчення контекстуальної зумовленості прагматичних функцій висловлювання.

Поняття прагматичної компетенції досить широке, й слід зазначити, що до нього входить також загальна орієнтація в ціннісній картині світу. Під час написання тексту автор має передбачити перш за все те, чи буде створювана думка, або вже існуюче судження, на яке він опирається відомими адресату, і в якій мірі створюване повідомлення буде задовольняти фактор інформативності та відповідати пізнавальним, естетичним і професійним запитам адресата як потенційного клієнта

Прагматично-ситуативний аспект такого дослідження полягає у з'ясуванні зв'язності дискурсу, його комунікативної адекватності, ментальний аспект передбачає вивчення впливу етнографічних, соціокультурних, психологічних умов на стратегії генерації та розуміння дискурсів у «живому мовленні» тощо [38, с. 87]. Тобто це не просто мовне/мовленнєве формоутворення, яке складніше за окреме речення, а тотальне культурне явище: результат і чинник комунікації, переилетіння мовних взаємодій агентів комунікації, живе середовище спілкування, яке, як відомо, створює нові фізичні дії, ментальні й психічні продукти.

Загалом, становлення новітньої лінгвосинергетичної наукової парадигми пов'язане з низкою об'єктивних труднощів: складність експериментальної перевірки запропонованого фрактального підходу; відсутність можливості спостереження за механізмами породження тексту як фрактального явища; проблематичність встановлення необхідних для фрактального аналізу змінних, придатних для обчислення тощо. З огляду на це пошуки наразі носять найчастіше «інтуїтивно-феноменологічний характер» [25, с. 73]. Незважаючи на вказані труднощі, в лінгвістичній науці можна виокремити низку досліджень, які можуть допомогти при розгляді фрактальності, як-от:

1) вимірювання розміру речень, абзаців як композиційних факторів у процесі структурної організації тексту для встановлення закономірностей узгодження речень і абзаців один з одним із текстом як цілим [100, с. 117];

2) статистична параметризація текстів різних стилів і авторів для встановлення їх характеристик на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях [4, с. 299];

3) встановлення квантитативних закономірностей розподілу лінгвістичних одиниць, наприклад, закон Менцерата-Альтмана, згідно з яким більша за обсягом одиниця тексту містить дрібніші складові; закон динаміки лексики, згідно з яким можна описати частоту і розподіл певного лексичного елемента в тексті та інші [55, с. 54];

4) формально-логічне моделювання та графемне структурування мовних одиниць для встановлення закономірностей їх формальної і семантичної будови, наприклад, паралелограм Менцерата при аналізі морфемної структури слів [21, с. 136], мережеве моделювання тексту [36, с. 95] тощо.

Ці та деякі інші наукові напрацювання дозволили Р. Келеру [52] створити міжрівневу синергетичну модель мови як системи, яка охоплює шість лінгвістичних величин (довжина слова, частота, кількість фонем, полілексія, політекстуальність, величина лексикону), десять зв'язків з позамовними феноменами (мінімізація затрат на кодування і декодування інформації, затрати на процес передачі повідомлення, економія і специфікація контексту, мінімізація лексичного обсягу повідомлення) і дванадцять інтерпретованих процесів (фонологічна уніфікація і диверсифікація, лексикалізація, лексична редукція, скорочення, глобалізація інформації тощо), і перевірити її об'єктивність на значній кількості емпіричних даних.

Проте, як слушно зазначає автор, запропонована модель є лише одним з перших кроків до створення цілісної синергетичної концепції мови, оскільки поза увагою залишилося багато інших чинників, які необхідно інтегрувати в цю модель.

Сьогодні функціонування мови розглядається як різновид когнітивної діяльності, а когнітивні механізми та структура людської свідомості досліджуються через мовні явища. Зміна наукової парадигми зробила необхідним аналіз мовних явищ не лише в комунікативному, а й у когнітивному

аспекті. Тому головними завданнями лінгвістичного аналізу дискурсу стають: опис та пояснення внутрішньої когнітивної структури й динаміки того, хто говорить, і того, хто слухає; вивчення комунікативних і когнітивних універсалій, опис мови як процесу відтворення соціально, культурно і лінгвістично значущих типових ментальних моделей, які відображають універсальне і спеціальне.

Розвиток когнітивного підходу до явищ мови сприяв дослідженню мовних форм як похідних концептуалізації світу людською свідомістю, а їх значень – як певних структур знання, концептів, що закріплені мовними знаками. Саме тому дослідження дискурсу набуває нових ракурсів розгляду й неминуче опиняється

в полі зору вчених, оскільки є цінним матеріалом для вивчення проблем концептуалізації, категоризації, розвитку і функціонування мовної свідомості. Когнітивний підхід до вивчення дискурсу перемежується із етно- та лінгвокультурологічним підходами, які, у свою чергу, спрямовані на виявлення

в дискурсі етноспецифічних та культурних особливостей конкретного національного мовлення, виявів особливої національної ментальності, світобачення та «картини світу».

На ефективність тексту чи не найбільший вплив має саме стилістичне забарвлення лексичних одиниць, які у ньому вживаються.

Зосередження уваги лінгвістів на дослідженні реального комунікативного аспекту стало основною причиною формування таких нових напрямків у сучасному мовознавстві, як функціональна лінгвістика, когнітивна лінгвістика та прагмалінгвістика. Основне завдання прагмалінгвістики полягає у вивченні мови

як засобу впливу. Прагмалінгвістичний аспект фразеологічних одиниць пов'язаний із бажанням автора реалізувати свої комунікативні інтенції, що дозволяють встановити прагматичні функції цих мовних знаків.

Прагмалінгвістичний аспект мовних одиниць піддається ґрунтовному дослідному напрацюванню у сучасній лінгвістичній науці, що й зумовлює інтерес до вивчення фразеологізмів у плані їх функціонально-семантичної організації на комунікативно-прагматичному рівні.

Фразеологічні модифікації у наукових статтях у більшій мірі застосовують у мові сучасної наукової преси з метою виловлення авторської оцінки. Науковці звертаються до фразеологічних багатств мови як до невичерпного джерела

мовної експресії. Виразною стає мова сучасних наукових газет та журналів

завдяки використанню сучасних виразів чи фразеологізмів. У статтях фразеологізми часто вживаються в їх звичайній мовній формі з притаманним їм значенням з метою посилити експресивне забарвлення та привернути увагу читачів до самої статті.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

Розділ 3. СИНЕРГЕТИКА І ПЕРЕКЛАД АРГАРНОГО ДИСКУРСУ

3.1. Паралелі між синергетичними системами мови і перекладу

Головна особливість сьогодення - розширення міжнародних зв'язків України та її інтеграція до світової спільноти. За таких умов все більше уваги приділяється вивченню іноземних мов, причому це стосується всіх сфер життя, де іноземні мови є ключем для розвитку міжнародних відносин, проведення в наукових конференцій, культурного обміну між представниками різних країн та обміну інформацією. Багатомовність та полікультурність вважаються необхідними для громадян нової Європи, й відповідно – України. До випускників вищих навчальних закладів висувуються додаткові вимоги щодо володіння іноземними мовами.

Когнітивні дослідження не можуть проводитись осторонь перекладацької теорії і практики, оскільки одним із завдань останніх є вивчення способів структурування інформаційного потоку при передачі змісту повідомлення оригіналу у мові перекладу. Дослідження шляхів забезпечення оптимального перекладу, на нашу думку, повинно базуватись на детальному аналізі висловлювання (тексту оригіналу з метою визначення його когнітивних характеристик концептуальної організації, які мають бути відповідно представлені у мові перекладу з урахуванням специфіки її лінгвістичних, прагматичних і культурологічних характеристик.

Процес запозичення досить справедливо розглядається науковцями як джерело збагачення мови, а також як яскравий приклад взаємодії певних мов, внаслідок якої, власне, відбувається активний міжкультурний обмін цінностями. Відповідно, цей процес відрізняється своїм соціально-важливим характером, а отже викликає широкий інтерес суспільства.

Характерним є те, що у різних мовах інтернаціоналізми зберігають ідентичність свого значення, наприклад німецькі *Telefon*, *Oper*, *Mathematik*. Міжнародні терміни відрізняються від інтернаціоналізмів тим, що вони

знаходять в певних рамках, є чітко регламентованими мовою політики чи науки [3, с. 11].

Термін «дискурс» найчастіше ототожнюється з мовою у вживанні і служить для опису тексту у безпосередньому комунікативному контексті. Саме

тому дискурсу належить важлива роль як у окремих науках, так і у різних напрямках лінгвістики, наприклад: у лінгвістичній тексті – для опису способу поєднання речень у єдине, зв'язне за змістом лінгвістичне ціле, яке є більше, ніж граматичне речення; у системній лінгвістиці – для зв'язку лінгвістичної

організації дискурсу з окремими системними компонентами ситуативних типів;

у психолінгвістиці – для визначення комунікативних стратегій, якими мовці користуються під час спілкування.

Мова є складним явищем, яке першочергово відображає якісні зміни у житті суспільства загалом та у діяльності людини зокрема. Розвиток суспільства

відображається власне у лексичних одиницях, що з'являються, а також у модифікації існуючих лексем, невживаних форм, зміні їхнього значення.

Поняття «фрактал» вважається складовим елементом синергетики як науки про еволюційні системи, хаос і порядок та пов'язані з цим перехідні процеси.

Адже процес еволюції будь-якої системи є дробовим, самоподібним і змінним. З погляду синергетики еволюція складної нелінійної системи полягає у тому, що вона перебуває у стані відносної рівноваги. Елементи системи у своїй поведінці тяжіють до атракторів, найбільш упорядкованої ділянки. Але

динамічні процеси всередині системи і сигнали із зовні порушують рівновагу і призводять до виникнення випадкових хаотичних коливань (флуктуацій).

Флуктуації можуть при цьому так впливати на систему, що вона наблизиться до точки розгалуження (біфуркації), тобто моменту вибору подальшого шляху розвитку.

Переклад – один із найважливіших впливів взаємодії національних культур, дієвий спосіб міжкультурної комунікації. Мета будь-якого перекладу – донести до читача, який не володіє мовою оригіналу, і ближче ознайомити його з

відповідним текстом. Спочатку існував лише усний переклад, пізніше його почали записувати. Окрім усного та письмового видів перекладу, також можна виділити художній і спеціальний переклади; синхронний та послідовний;

машинний і переклад, здійснюваний людиною, окремо виступає опосередкований переклад (здійснений не з оригіналу, мовою якого перекладач не володіє, а з посередника перекладу цього тексту на третю мову).

Науково-технічний (технічний) – переклад, який використовують для обміну науково-технічною інформацією між людьми, які спілкуються різними

мовами. Повний переклад наукового тексту здійснюють за такими етапами:

читання всього тексту з метою усвідомлення змісту; поділ тексту на завершені за змістом частини, їх переклад; стилістичне редагування повного тексту (слід оформити текст відповідно до норм літературної мови, усунути повтори; усі

терміни і назви мають бути однозначними; якщо думку можна висловити

кількома способами, перевагу слід віддати стислому, якщо іншомовне слово можна без шкоди для змісту замінити українським, то варто це зробити).

Існує декілька видів науково-технічного перекладу. А.Я. Коваленко [22, с. 55] виділяє:

– нестандартне відтворення (розуміння і передача найосновніших моментів вихідного тексту – переклад-конспект, реферат, анотація тощо);

– переклад слово в слово (розкриває зміст кожного речення і допомагає вірно зрозуміти його, проте дослівний переклад не може бути адекватним

перекладом, оскільки зберігає ту саму структуру і порядок слів іншомовного речення) та виокремлює такі види:

1) письмове відтворення, яке є основною формою з усіх видів технічного перекладу;

2) відтворення-виклад (який, зазвичай, значно коротший від оригіналу);

3) передача в формі короткого викладу (суть якого полягає у складанні резюме оригіналу на рідній мові);

4) експертне перефразування (це вид усного перекладу, який включає вербальне анотування, усне реферування, вибірковий переклад і усний переклад заголовків);

5) тлумачення типу «коротка вижимка» (це вид письмового перекладу, суть якого полягає у складанні на мові перекладу короткої вижимки німецької науково-технічної прози або тексту патенту без скорочення оригіналу).

У свою чергу, І.С. Алексеєва [65, с. 102] розрізняє

– усне послідовне відтворення (перекладач репрезентує на слух 1-2 фрази або фрагмент усного тексту);

– синхронне відтворення (текст перекладається майже з його озвученням);

– переклад з «листка» (необхідно перекласти усно тексти з аркушу);

– «комунальний переклад» (переклад в державних та громадських закладах);

– письмовий переклад;

– ІТ-переклад.

Сучасні програми комп'ютерного перекладу можна з успіхом використовувати, проте перекладений текст слід перевірити, звернувши особливу увагу на переклад власних назв, термінів, слів у непрямому значенні та багатозначних, паронімів, омонімів, граматичних форм тощо. Згідно роботи Віне Ж.-П. та Дарбельє Ж. «Технічні засоби перекладу» можна виділити сім способів перекладу, які використовує перекладач під час перекладу, розташувавши їх у порядку зростання складності:

1) запозичення, яке є найпростішим способом перекладу і дозволяє заповнити прогалину, зазвичай металінгвістичного характеру, тобто це можуть бути невідомі поняття або назви нової техніки.

Значною мірою германізми потрапили до нашої мови в XIV–XVI століттях через польську мову, оскільки населення українських земель знаходилося у той час під владою польсько-литовських господарів. Серед них єлів треба назвати *лантух* (*das Landtuch*), *плуг* (*der Pflug*), *смак* (*der Geschmack*). А інші лексеми – як наслідок безпосередніх торговельних контактів із прибалтійськими німцями.

Сюди належать: *Wasch* (*der Wasch*), *Koium* (*die Kosten*), *Kram* (*der Kram*), *Бровар* (*der Brauer*), *Верстак* (*die Werkstatt*), *шнур* (*die Schnur*) тощо

2) калькування, яке являє собою запозичення особливого виду, тобто ми запозичуємо з іноземної мови окремі елементи і перекладаємо їх буквально.

Таким чином виникає або калькування вислову, або калькування структури.

Наприклад, *Die Geburtstagskontrolle* (регулювання народжуваності, контроль за народжуваністю); *Die Geld-zurück-Garantie* (гарантія повернення грошей); *der Ecu (ECU)* - «екю» (грошова одиниця ЄС); *der Cent* - цент; *das ERP* - Європейська програма відновлення (з 1990 р.); *die WTO* - Всесвітня торговельна організація (*Die Europäische Einigung*).

3) дослівний переклад, який позначає перехід від вихідної мови до мови перекладу, що приводить до створення правильного й ідіоматичного тексту, а

перекладач слідкує лише за дотриманням обов'язкових норм мови. При дослівному перекладі у реченні залишаються така ж структура та порядок слів, як і в оригінальному (німецькому) реченні

4) транспозиція: відповідно до цього способу одна частина мови при перекладі замінюється іншою частиною мови без змін змісту всього повідомлення.

Наприклад, в українській мові немає словникових відповідників дієсловам *flagen* (від *Flagge*), *schneien* (*Schnee*), *nebeln* (*Nebel*), ад'єктивованим дієприкметникам *bebrillt* (*Brille f*) – в окулярах, *befrackt* (*Frack m*) – одягнених у фрак, *gestiefelt* (*Stiefel m*) – у чоботях.

5) модуляція є варіюванням повідомлення, чого можна досягти, змінивши точку зору. Цей спосіб використовується, коли у результаті перекладу ми маємо граматично правильний вислів, але який взагалі не відповідає «духу мови перекладу».

Наприклад, іменник *Westen* може бути диференційоване: захід (сторона світу), західні держави. Проте, у період існування двох німецьких держав словом *Westen* у ДДР позначали західний фронт (назва роману Е. М. Ремарка. *Im Westen nichts Neues*) – «На західному фронті без змін»).

б) еквіваленція представляє собою спосіб перекладу, як підкреслюють французькі науковці, коли два тексти описують одну й ту ж ситуацію, використовуючи зовсім різні стилістичні та структурні засоби. Вони зазначають,

що більшість прикладів еквівалентного способу перекладу – це сталі вирази, які входять до складу ідіоматичної фразеології. Наприклад: німецькому іменнику *Geschwister (Pl)* можуть відповідати – *брати й сестри, брат і сестра, брати/сестри чийсь; Schwigervater m – теща, свекор Schwigermutter f – теща, свекруха., bunt – строкатий, різноколірний, барвистий. Finger m – палець руки, Zene f – палець ноги.*

7) адаптація: цей спосіб використовують у тих випадках, коли ситуація, про яку говорять у вихідній мові, не існує у мові перекладу, тому потрібно її передати за допомогою іншої ситуації, що вважається еквівалентною [78, с. 157

– 159]. Наприклад: *Dirndkleid – сукня яскраво чи у клітинку, з широкою спідницею чи фартухом; Die Hand bleibt über, die nach dem Schatten greift – Свою тінь не доженеш.*

Серед дисциплін, що виникли на межі з лінгвістикою, постали психолінгвістика, етнолінгвістика, соціолінгвістика, когнітивна лінгвістика та лінгвокультурологія. Це вплинуло і на саму лінгвістику: в ній відбулася заміна мінусних орієнтацій, намітилося прагнення до вивчення мисленнєвих процесів та суспільно важливих дій людини, отже, лінгвістика гуманізувалася [96, с. 10].

Система намагається чинити опір руйнівним тенденціям і може позбавлятися надлишків речовини, енергії чи інформації. Через це відбувається дисипація – розсіювання в зовнішнє середовище. З'являються спонтанні властивості, характерні не для окремих елементів, а для системи як цілого, де головним є взаємодія компонентів. Так виявляється властивість нелінійності, при якій результат суми дій не дорівнює сумі їх результатів. Система вибирає подальший шлях еволюції і переходить на якісно новий рівень організації, а механізм саморозвитку запускається знову.

Вивчення та використання синергетики в гуманітарних науках з'явився лише в кінці ХХ ст., тоді як в точних науках синергетичний підхід активно використовується на декілька десятиліть більше.

Наразі вивчення процесів перекладу за допомогою синергетики лише набуває популярності. Використання синергетичного методу дослідження в різноманітних системах дало можливість поглянути з іншого боку на складні системи, до яких відноситься переклад.

З огляду на системний підхід який наразі застосовуються у багатьох сучасних дослідженнях з різних дисциплін, виникає необхідність у розгляді мови, як складної різнорівневої системи, що складається з багатьох підсистем як її складників, які існують, функціонують та еволюціонують разом.

Новітній, еволюційно-синергетичний підхід ґрунтується не лише на принципах філософії, але поєднує в собі й досягнення як природничих, так і гуманітарних наук. Так, ідеї синергетики стрімко проникають в сферу філологічних досліджень. В мовознавстві констатується становлення нової наукової парадигми – лінгвістичної синергетика або лінгвосинергетики як різновиду трансдисциплінарних досліджень, пов'язаного з формуванням сучасного наукового світогляду. Вчені-лінгвісти неоднозначно ставляться до нової наукової галузі. Однак слід зауважити, що «відсутність узгоджених позицій про доцільність використання синергетики в філологічних дослідженнях повністю відповідає, з позицій синергетики режиму з загостренням, у який ступила сьогодні допитлива дослідницька думка, напрацювавши і накопивши достойний і достатній багаж знання в рамках попередніх – класичних – наукових парадигм, що активно шукає шляхи виходу на новий аттрактор, яким нам вважається на цей час нова методологія пізнання» [8, с. 163].

Синергетичний характер мовної системи докладно висвітлено, зокрема, у працях представників німецької та вітчизняної шкіл лінгвосинергетики [35, с. 235].

Синергія будується на принципі циклічної причинності між елементами та системою в цілому, поведінкою елементів та параметрами порядку, системою і

навколишнім середовищем, суб'єктом і об'єктом [89, с.117], можна припустити, що самоорганізація системи в цілому упорядковується фазами синергізму та синергії. Мовна система є однією із найбільших систем самоорганізації, яка містить власне мову, мовні особистості та мовну картину світу [34, с. 39].

Для підтвердження теорії, що мова належить до синергетичних систем та доведення синергетичних ознак перекладу слід розглянути лінгвістику та перейняти її понятійний апарат, беручи до уваги той факт, що саме лінгвістика виступає певним фундаментом для виникнення теорії перекладу як самостійної наукової дисципліни. Ця спадковість понять та оцінка перекладу й мови зі сторони комунікації дозволяють оцінити ці дві системи з точки зору принципу подібностей.

Так, Т.І. Домброван, прямо наголошує на уособленні мови як однієї з найскладніших мовних систем у світі: синергетична система – це відкрита, динамічна, адаптивна система, здатна до самоорганізації, що утворюється за багатьох складноорганізованих підсистем, які коєволюціонують у різному темпі та керуються певними параметрами порядку [35, с. 74].

Серед подібних робіт дослідників взаємодії синергетики та мови, уваги заслуговує роботи О.О. Селіванової, яка зазначає, що: «В основі синергетичної парадигми мовознавства лежить розуміння мовної системи як складної, відкритої, нелинійної, еволюційної, що функціонує за рахунок взаємодії підсистем та взаємної детермінованості інших зовнішніх систем середовища (етносу, його культури, свідомості, соціуму тощо) і перебуває у стані більшої чи меншої рівноваги (є нестійкою, нестабільною), маючи регуляторні механізми, які забезпечують динаміку, самоорганізацію та збереження цієї системи» [34, с. 571]. Таким чином, можемо вважати, що мова є безперечною системою, яка діє за принципами синергетичних систем.

3.2. Синергетично-інформаційна методика перекладацького аналізу

Для розгляду синергетично-інформаційного методу у перекладацькому аналізі текстів спеціального призначення потрібно виділити поняття перекладацького аналізу в цілому.

Синергетика, дійсно, пропонує новий погляд на традиційний об'єкт вивчення лінгвостилістики – текст, дозволяє виявити динамічний, еволюційний характер системи поетичного дискурсу, встановити зовнішні та внутрішні чинники розвитку цієї системи, фактори, які керують процесами її становлення, самоорганізації, функціонування.

Основним інструментальним поняттям синергетики є поняття «параметр порядку». Цим терміном названий найбільш рухливий, мінливий параметр С-системи. Його динаміка обумовлена відносною незалежністю від інших параметрів. Згідно з уявленнями синергетики в нерівноважному стані С-системи її параметр порядку підпорядковує собі інші параметри і приводить їх діапазон зміни у відповідність до вимог аттракторів і репеллерів.

Принцип негативного зворотного зв'язку – це загальний принцип управління складними системами. Його суть полягає в тому, що будь-які відхилення системи від бажаного ідеального її стану формують управлінський вплив, спрямоване на досягнення ідеального стану. На кожному кроці цього процесу аналізується результат (близько – далеко, гірше – краще), і наступний крок для поліпшення результату вибирається, слідуючи певній тактиці.

Суть принципу позитивного зворотного зв'язку протилежна суті принципу негативного зворотного зв'язку. Тут будь-яке відхилення системи від положення рівноваги стимулює ще більші відхилення. Однак, це зовсім не означає, що С-система рухається до розпаду. Стану, далекі від рівноваги, для самоорганізації підлі.

Репрезентуючись й актуалізуючись у межах текстового простору, мовна особистість непрямо проектує мовну свідомість шляхом особливого коду. Текст сприймається як феноменологічно запрограмований первинний спосіб існування мови. Текст можна інтерпретувати як проєкт, де відбувається процес утворення семантичного каркасу. «Текст належить спостереженню не як завершений,

замкнений продукт, а як виробництво, що відбувається на наших очах, «підключене» до інших текстів, інших кодів (сфера інтертекстуальності), пов'язане тим самим із суспільством, з історією, але пов'язане не відношеннями детермінації, а відношеннями цитації» [69, с. 423]. Процес формування значень і

смислів репрезентується як зумовлений мовленнєвим наміром прогресивний відбір функціональних і дійових потенцій вихідних елементів, їхня значущість універсальна. Його можна інтерпретувати і як процес індивідуалізації функцій, що визначені в системі мови, встановлені загалом або в належності до класу і позначені формально.

Перекладацький аналіз – є певною розумовою діяльністю фахівця-перекладача з точного розуміння комунікативного завдання, контексту, та матеріалу перекладу. В результаті цієї діяльності матеріал має зберегти свою детермінанту зазнавши в допустимій мірі трансформацій для успішного розуміння групи людей, якій цей переклад призначається.

Смисловий каркас тексту не залишається в ньому автономним: він піддається мутації, «розчиняється» у множинності інших одиниць. Смислова індукція тексту розвивається нелінійно, асоціюючись з рухом. «Відкриті смислові поля, що вливаються в повідомлення, не розривають його ізсередини і не розвивають його текстуальну оформленість. Більше того, принцип текстуальної оформленості і цілісності тільки підтримує і посилюється в міру відцентрового розростання матеріалу, з якого виростає його смисл» [84, с. 344].

Текст як духовний конструкт може інтерпретуватися через поняття моделі побудови, буття, функціонування й еволюції мовної картини світу, що відображає мовну свідомість усіх суб'єктів певної єдності.

Мова як синергетична система не є сталою, а перебуває у постійних змінах через нестійкість своїх елементів.

Причиною таких явищ є атрактор (точка тяжіння), потрапляючи в який, система в зоні бифуркації (зміні якісної поведінки динамічної системи за малої зміни її параметрів) вибирає один із декількох можливих шляхів розвитку, що призводить до самоорганізації системи. Синергетичний підхід передбачає

переосмислення механістичних та використання релятивістських концепцій, що відкриває значно ширші горизонти для вчених сьогодення [94, с. 196].

Розглядаючи мову як синергетичну систему не можна не розглядати її підсистеми та «образи мови» які виступають самостійними елементами, які знаходяться у постійному розвитку. Адже лише через переосмислення її як багатофункціональної системи, перед сучасними науковцями відкриваються більш ширші горизонти в її вивченні.

На нашу думку, поняття мови має з огляду на запропоновані

Ю.С. Степановим елементами:

- 1) мова як мова індивіда;
- 2) мова як член сім'ї мови;
- 3) мова як структура;
- 4) мова як система;
- 5) мова як тип і характер;
- 6) комп'ютерний підхід до мови (генеративна граматика);
- 7) мова як простір думки і дім духа [103, с. 21].

Так, існуючі теорії перекладу не вбачають в себе теорії саморегуляції і самоорганізації та розглядають перекладацьку діяльність як певну детермінанту, змушуючи фахівців-перекладачів при виконанні перекладів спеціальної літератури користуватись категорійно-понятійним апаратом вже існуючих елементів мови, якою здійснюється переклад.

На основі синергетично-інформаційної методики перекладач з одного боку має дотримуватись основних принципів перекладу, з іншого ж має брати до уваги принципи та методи вираження дискурсу у тексті, тема якого лежить у основі оригіналу. Таким чином, фахівець окрім знання термінології має володіти контекстом, історичним знанням вираження думки у тому соціумі де виник оригінал тексту.

Починаючи з лінгвістичної теорії перекладу, пов'язаної з тлумаченням перекладу як перекодування мовних знаків, розуміння перекладацької діяльності трансформується через текст, мету комунікації, інтерпретатора та дискурс до

позиціонування перекладу в межах когнітивно-діяльничої парадигми досліджень, що включає поняття перекладацької рефлексії в дусі антропоцентризму та герменевтичної синергії смислів (термін Л.В. Кушніної) під час здійснення перекладу в перекладацькому просторі [79, с. 197].

Когнітивна організація оригіналу передбачає різноманітні способи та методи оформлення та передачі інформації, що відбувається внаслідок активізації ментальних структур вербального інформування, які існують в мозку людини. Такий підхід до вербальної інформації зумовлюють необхідність концептуального осмислення оригіналу, яке передбачає не лише знання мови-джерела як граматичної та лексичної системи (тобто лінгвістичної компетенції перекладача), а й знання когнітивних моделей організації інформації, якими оперують представники тієї лінгвокультурної спільноти, на мові якої існує оригінал. Інакше кажучи, перекладач повинен не лише знати мову оригіналу і мову перекладу, а й «мислити» цими мовами, тобто адекватно узгоджувати їх когнітивні моделі. Лінгво-когнітивні проблеми перекладу, перш за все, зумовлені існуванням певного соціально-культурного та історичного досвіду представників мовних спільнот. Різноманітність та відмінність такого досвіду породжує формування різних інтелектуальних, емоційних, соціальних образів і стереотипів, соціокультурних та етнокультурних норм і дискурсивних стратегій спілкування. Однак, перекладацькі проблеми культурного характеру легко вирішуються за умови високого рівня показників фонових знань перекладача, загального розвитку і достатньої прагматичної компетенції. Значно важливішою вимогою є усвідомлення і врахування специфіки мовної картини і мовної ментальності представників різних культур, які зумовлені своєрідним баченням фізичної картини світу. Наслідки цього є різниця у виборі диференціальних ознак об'єктів та понять, які покладені в основу їх найменувань.

Когнітивна діяльність також включає в себе розумові процеси, які забезпечують переробку інформації і в результаті яких утворюються особливі структури свідомості. У зв'язку з цим мова як вид когнітивної і комунікативної діяльності розглядається когнітологами у вигляді системи знаків, що беруть

участь у кодуванні і передачі інформації про навколишнє середовище, а, отже, мова є засобом репрезентації структури знання, що формується у свідомості людини. Інакше кажучи, інформація про світ спочатку конструюється (або ж концептуалізується) і лише потім вербалізується. Таке трактування мови

зумовлює необхідність врахування інтеракції мовних структур з іншими когнітивними компонентами інформування, зокрема, з концептуальними структурами.

На практиці перекладацької діяльності можна відстежити алгоритм роботи фахівця, за яким він перекладає поступово кожне слово доки не натрапить на те слово, розуміння якого у контексті має за необхідним внести зміни у мовну конструкцію або перефразувати повні речення чи заново інтерпретувати зміст оригіналу аби уникнути помилок у значенні.

Умовний алгоритм можна представити наступним чином:

1. З'ясувати дійсничні особливості тексту: хто, кому, коли, де та з якою метою передає інформацію, що міститься у тексті, тобто встановити комунікативну “інтенції\ змісту” повідомлення;
2. Зазначити та виділити невербальні засоби впливу на адресата, які використовуються автором писемного чи усного тексту (малюнки, фотографії, формули, графіки, жести, тощо).
3. Встановити семантичне ядро тексту та висловлення: частину тексту або речення, що є ядром висловлення, головною частиною повідомлення.
4. Встановити належність до певного функціонального стилю мовлення та визначити відповідні стильові особливості текстуа (вживання стилістичних прийомів, тобто заміна в перекладі елементів тексту одного функціонального стилю елементами іншого та експресивних засобів мови, перформативних (ефективних) дієслів, фразеологічних одиниць, цитат, галузевих термінів, асиндетичних (синонімічних) іменникових сполучень, скорочень, акронімів, власних імен та назв, числівників, сленгу, жаргону, тощо).

Н 5. Встановити у тексті маркерів "жіночої" та "чоловічої" мови (гендерних маркерів) та обрати методи їх адекватного відтворення засобами мови перекладу

Н 6. Обрати необхідні перекладацькі трансформації та частовування інших перекладацьких методик: граматичні та лексичні трансформації, які доцільно вжити у перекладі (граматичні перестановки, заміни, узагальнення змісту, диференціація (розділення) змісту, антонімічний переклад, доповнення, опущення тощо);

Н 7. Знайти способи відтворення у перекладі власних імен та назв, інтернаціоналізмів, галузевих термінів, неологізмів, галузевого сленгу та жаргону (застосування практичної транскрипції, транслітерації, калькування, перекладу шляхом аналогій, описового перекладу, тощо);

Н 8. Обрати способи відтворення фразеологічних одиниць у перекладі (пошук абсолютних та приблизних еквівалентів, аналогій або описовий переклад);

Н 9. Використати методику заповнення пропусків у сприйнятті слухачем або читачем усного чи писемного тексту з використанням загального контексту повідомлення.

У межах синергетики семантичні, лексичні та текстові одиниці називаються функторами – особливий тип між категоріальних відношень, що зберігає структуру. Н. Л. Мишкіна розглядає три типи функторів.

1. Функтори як текстові одиниці, які транспонують окрему кількість елементів однієї системи в множину елементів іншої системи [101, с. 58].

Функтори цієї групи перекладаються з застосуванням прийому передання інформації з допомогою різних частин мови або з використанням різних граматичних форм

2. Функтори, що іррадіюють в текстовий простір «проекції-випромінювання, які зумовлюють «гомологію» (можливі шляхи розвитку)» [101, с. 93]

Для цієї групи характерними при перекладі є найбільш важкими для перекладача через те, що як правило слово або вислів мають на увазі не точний

переклад слів а певний уявний сенс який лежить за межами його виникнення. За допомогою синергетики ми маємо можливість знайти декілька варіантів перекладу та застосувати найбільш точне для передавання сенсу.

3. Функтори, які пов'язують інші текстові одиниці відносинами симетрії або асиметрії [101, с. 87].

Переклад цієї групи при синергетичному підході являє собою окрему категорію, та являють собою тотожності або відмінності процесу відтворення елементів однієї мови засобами іншої.

Так ми можемо дійти висновку що використовуючи синергетичну концепцію функціонування мови, за рахунок розуміння структури тексту як синергетичної системи, можливо уникнути багатьох смислових помилок у перекладі.

Системний розгляд перекладу з точки зору інформаційно-синергетичного методу при аналізі перекладу до, під час та після здійснення перекладу поліпшує сам процес перекладу текстів та виступає об'єктивним процесом, який дозволяє фахівцям-перекладачам поглянути на свою роботу з різних точок зору задля презентації найбільш змістовного перекладу, який задовольнить потреби його споживача. За допомогою синергетичного погляду на процес перекладу як певної систему самоорганізація дозволить уникнути багатьох помилок перекладу за рахунок розгляду цього процесу з точки зору не тільки філології та мовознавства, а й за рахунок підключення систем тексту, смислу, культури, соціуму, історії тощо. За допомогою цієї методики можливо також пояснити перебіг перекладацького процесу й обґрунтувати рішення перекладача.

За допомогою синергетично-інформаційної методики при перекладацькому аналізі тексту будь-якого рівня, у поєднанні з аналізом та детальним розглядом рівнів перекладацького аналізу, фахівець має можливість самостійно визначати доцільність використання тих чи інших прийомів для найбільш актуального та адекватного відображення тексту.

Сам процес перекладу може здійснюватись як за допомогою письма або голосу, так і за допомогою зображень та інших засобів комунікації. Але завжди

його результатом має виступати передання смислу оригіналу за допомогою відображення логічних зв'язків, які зможуть трактуватись особами, які звертаються до нього. Цьому певним чином сприяє й відображення та переклад функторів у тексті.

Перспективами для подальшого вивчення та удосконалення є додатковий розгляд функторів як окремих, самостійних елементів перекладу; розгляд лінгвосинергетичного підходу до перекладу та його застосування в практиці перекладу та розгляд окремих підсистем мови з точки зору синергетики задля виявлення їх взаємодії та відображення на переклад.

Специфіка викладання іноземної мови полягає у тому, що оволодіння базовим лексико-граматичним інструментарієм дозволяє перейти до вивчення складних матеріалів за фахом. Подібне структурування курсу іноземної мови припускає, з одного боку, автономний характер навчання на кожному етапі, а з іншого — взаємозв'язок етапів навчання, і досягнення цілей першого етапу забезпечує можливість продовження навчання на наступному етапі.

3.3. Особливості реалізації синергетичних ознак перекладу

німецькомовного аграрного дискурсу

Прогрес людства, розвиток науки і техніки передбачає активну дослідницьку діяльність у галузі лексики. Під час перекладу вузькоспеціалізованої термінології виникає багато труднощів, і перекладачам не завжди вдається обрати доцільний прийом перекладу. Як відомо, переклад термінології входить до кола найскладніших проблем у перекладознавстві. Адже, адекватний переклад вимагає додаткових знань, зокрема щодо походження та особливостей перекладу власне термінів.

Із загального лексичного або фразеологічного запасу та з лексичних і фразеологічних мінімумів вибираються одиниці, наділені національно-культурною семантикою. Фонетичний або граматичний устрій досліджується з метою виявлення потенційних носіїв даних про культуру. Є також самостійні

країнознавчі прийоми викладання, такі, як експлікація лексичного фону, додатковість зорового та вербального рядів, виявлення проєктивного країнознавчого змісту художнього тексту, системне та повне коментування.

Поєднання лінгвосинергетичного, зокрема фрактального, і структурно-прикладного підходів до моделювання інваріантно-варіантної структури наукових текстів німецької та української мов видається необхідним для реконструкції як універсальних механізмів їхнього творення, так й унікальних, зумовлених національним контентом друкованих видань Німеччини й України.

При комунікативному підході щодо інформаційної структури виходять з того, що адресант у своїх діях орієнтується на адресата. Мовець виділяє в кожному реченні дві складові: відоме і нове для адресата. Це спостереження йде ще від Г. фон дер Габеленца [46, с. 377], який ввів поняття «психологічний суб'єкт» і «психологічний предикат». Під першим терміном він розуміє те, про що має думати адресат, а під другим – те, що адресат має думати про «психологічний суб'єкт».

Когнітивний підхід до вивчення дискурсу перемержується із етно- та лінгвокультурологічними підходами, які, у свою чергу, спрямовані на виявлення в дискурсі етноспецифічних та культурних особливостей конкретного національного мовлення, виявів особливої національної ментальності, світобачення та «картини світу». Лінгвокультурологічний підхід до вивчення дискурсу дозволяє виявити, дослідити та описати ті складові, які й обумовлюють його національну специфіку. Через це до найактуальніших проблем етно- та лінгвокультурології вчені відносять такі, як:

- виявлення універсальних та національно-специфічних рис дискурсу;
- дослідження його національної складової, класифікацію факторів, що обумовлюють національну специфіку, вивчення давніх архетипічних та прототипічних уявлень, відображених у мові та дискурсі.

Соціологічний підхід передбачає дослідження дискурсу в плані особливостей сприйняття його окремими прошарками суспільства, представниками професійних колективів та етнічних груп. Як стверджує Г.Г.

Почепцов, «дискурс – це вже не суто лінгвістична структура, а соціолінгвістична. Він має відповідати нормам мовної ситуації, комунікативної ситуації та соціальної ситуації. Дискурс – це мовна діяльність, яку покладено на соціальні

координати» [30, с. 211]. При соціологічному підході увага приділяється явищам лінгвістичної варіативності, що обумовлені соціальними факторами (клас, стать, етнічний тип). Функціонування та варіативність мови в реальному житті зумовили вивчення різних соціальних типів дискурсу – професійних: медичних, технічних, театральних, академічних, юридичних, політичних, ділових тощо; гендерних: жіночих та чоловічих; вікових: дитячих, молодіжних; етнічних тощо.

Конструювання або інтегрування, за Т. ван Дейком, відбувається, коли з експліцитних й імпліцитних пропозицій тексту утворюють так звану рамкову пропозицію, яка виражає певну тему, ситуацію (фрейм, скрипт).

Т. ван Дейк виходить з того, що утворення макроструктури тексту відбувається лінійно від меншого до більшого. Критики такого підходу [48, с. 211] зазначають, що визначення теми тексту є складнішим процесом, який вимагає загальної інтерпретації тексту, а не простих механічних дій, тобто йдеться про поєднання дедуктивного й індуктивного підходів. Теорія макроструктур Т. ван Дейка може бути виправдана для логічно побудованих текстів.

Інший метод виділення теми запропонував Е. Агрікола [40, с. 11]. Під темою тексту чи частини тексту він розуміє понятійне ядро як концентровану абстракцію загального текстового змісту у формі вербальної логічно семантичної репрезентативної структури змістового комплексу з предикатів і актантів. Інформаційне ядро містить, таким чином, ущільнений зміст тексту, що досягається «редукцією і концентрацією». Протилежний напрям можна розглядати як «розгортання». У центрі цього складного і досить формалізованого методу багаторівневого аналізу покладено фокусування уваги на актантах: для всіх актантів, тобто складників окремих пропозицій, складають ізотопічні (лексикосемантичні) ланцюжки; в кінці аналізу повинні залишитися лише ті пропозиції, де трапляються актанти головних ізотопічних ланцюжків. Подальша

редукція відбувається за принципом важливості, коли залишаються лише так звані «інтеракційні вузли» (атрактори за синергетичним підходом), тобто пропозиції, в яких найкраще проявляються наскрізні зв'язки між текстовими

актантами. Для виявлення таких зв'язків пропозиції переводяться в спрощені предикативні базові форми. Ущільнення відбувається, з одного боку, через уніфікування членів ізотопічного ланцюжка, а з другого боку – через спрощення і узагальнення відношень всередині пропозиції або між ними.

М.Я. Блох [72, с. 59] пропонує виокремлювати такі чотири типи інформації: 1) фактуальна, 2) інтелективна, 3) емотивна, 4) імпресивна.

Фактуальна інформація – це предметне відображення фактів і явищ дійсності, що, наприклад, характерно для інформаційних та наукових текстів.

Інтелективна інформація – це відображення зв'язків і відношень між ними, що здійснюється актом аналізу та синтезу діяльності свідомості. Цей вид інформації притаманний аналітичним текстам.

Емотивна інформація пов'язана з прямим відображенням емоційного стану адресанта.

Імпресивна інформація – це, насамперед, вплив висловлювання на адресата, спонукання до дії.

Для більш складних текстів Е. Агрікола запропонував додатково гіперпропозицію, яка повинна підсумовувати тексти (пропозиції). Тут спостерігаємо певну подібність до теорії Т. ван Дейка та диктемної моделі М.Я.

Блоха. Теорії Т. ван Дейка й Е. Агріколи критикують насамперед через суб'єктивність виведення основної інформації [46, с. 119]. Але, як це не парадоксально, визначення теми тексту залежить від адресата, його когнітивних можливостей розпізнати те, що хотів передати адресант. Для медійних текстів, що є об'єктом нашого дослідження, розуміння теми як згустку інформації є прийнятним.

Поділ на головну і другорядну інформацію не слід плутати з комунікативною важливістю (нім. kommunikative Gewichtung). Під нею Х. фон Штутерхайм розуміє особливо важливі частини тексту, які можуть бути як серед

головної, так другорядної інформації [64, с. 211]. Яскравим прикладом виокремлення інформації за важливістю є звичне використання різних маркерів при аналізі тексту. Важливі місця помічають переважно червоним кольором, решту – іншими кольорами залежно від вподобань.

Типовою ознакою фахової мови є номінальний стиль. Іменники дуже часто зустрічаються в текстах аграрного спрямування. Віддієслівні іменники, утворені від перехідних дієслів та суфіксів *-ung* (*die Stellung, die Benützung; die Ausführung*), є часто вживаними, а іменникові інфінітиви на *-en* не є поширеним явищем.

Н.Л.Мишкіна [101] наголошує на ідеї існування тексту як самодостатньої сутності, якій властива синергетика текстових одиниць у текстовому просторі. Автор трактує як текст будь-яке двобічне мовне утворення (від однієї графеми або одного слова до цілісної множинності речень-висловлень), яким притаманний смисл і які характеризуються властивістю спонтанності, системності і синергії, що функціонують як саморозвивальна і самоорганізувальна система. Н.Л.Мишкіна вважає, що саморух тексту як енергетичного буття – його внутрішнє життя – веде через миготливу гру смислів до точечної енергопульсації його сутності, що в сукупності усвідомлюється як смисл тексту. В цій концепції текст постає як спонтанний саморух енергії, що функціонує за власними специфічними законами і відповідно до своїх цілей.

Існує чимало різних визначень терміну «неологізм», однак усі вчені відносять до неологізму як нові слова, що з'являються в мові в результаті різних змін у житті суспільства, так і нові значення уже існуючих слів. У сучасних наукових текстах спостерігається тенденція до створення та використання нових слів.

Неологізми – характерна риса динаміки мовної системи. Їхнє створення в будь-якій сучасній мові свідчить про розвиток та оновлення мовної системи. Родовим для поняття неологізму, виступає інновація недиференційоване позначення всіх нових елементів мови: узуальних, екаціональних, лексем, морфем, фразем тощо. Наприклад у сучасній німецькій мові використовуються

неологізми: *Multi* замість *Multimillionär*; *Foodsaver* – людина, яка не викидає продукти, а збирає їх та розподіляє між нужденними; *Tiny House* – маленький будиночок з легких будматеріалів, який можна транспортувати;

Ernährungsmethode – здоровий спосіб харчування, без використання додаткових смакових інгредієнтів та без теплової обробки продуктів; *Mikroplastik* – маленькі кусочки пластику і т.і.

При роботі з неологізмами основні складнощі пов'язані власне з новизною лексичної одиниці. Адже, якщо лексична одиниця не була досі зареєстрованою в словниках, перекладачу необхідно самостійно визначити значення цієї одиниці за структурою, а також встановити наявність варіативних чи синонімічних форм.

Коректний переклад неологізму залежить від його структури і неможливий без ретельного аналізу способів творення кожної лексичної одиниці [70, с. 355].

Спосіб перекладу неологізмів, а також і безеквівалентної лексики відрізняється в кожному конкретному випадку і залежить від особливостей неологізму (лексичної одиниці загалом), сфери її застосування, мотивації, емоційного забарвлення, культурного колориту як продуцента так і реципієнта певного контексту.

Наприклад: *Framing (stark auswählende, in eine bestimmte Richtung deutende Aufbereitung von Informationen mit dem Zweck der Meinungsbeeinflussung)* – вибіркове розповсюдження інформації з метою впливу на думку адресата в певному напрямку. Це значення використовується з середини другого десятиліття XXI ст. паралельно зі старим значенням «послугуватися фреймами під час програмування сайтів».

3.4. Дискурсивні помилки в синергетиці аграрного дискурсу та їх типологія

Отже, оскільки переклад – це передача змісту того, що було висловлено, то перекладаються не слова, граматичні конструкції чи інші засоби мови оригіналу, а думки, зміст оригіналу. Згідно з теорією перекладу немає неперекладних матеріалів, є складні для перекладу тексти. Труднощі під час

перекладу

перекладу пов'язані з недостатнім знанням мови оригіналу, мови, якою перекладають, або з відсутністю в цій мові готових відповідників. Задача викладачів — ознайомити студентів з можливими труднощами та підготувати висококваліфікованих перекладачів, які відповідають вимогам сьогодення.

Вокабулярними труднощами на шляху до відтворення лексичного напорування В.П. Карабан [17, с. 45–46] вважає «багатозначність лексем (термінів) та добір відповідного контекстуального відповідника або варіанту перекладу слова (терміна), особливості використання загальноживаних кліше і виразів в текстах науки і техніки (в т.ч. гідридослова), відповідне застосування

того чи іншого способу перекладу словосполучень, розмежування межі доречності перекладацьких лексичних трансформацій, тлумачення термінів-неологізмів, аббревіатура, псевдоінтернаціоналізми, лексикалізовані форми множини іменників та терміни-омоніми, іншомовні слова і терміни в науково-

технічних текстах (в т.ч. неологізми, різноманітні власні імена і назви (виробництва, установ і корпорації) тощо». Наприклад: *der Bodenanteil* — «наділ», *die Verteilung* — «розподіл», *der Weiterverkauf* — «перепродаж», *der Rückkauf* — «вкуп», *die Absetzung* — «продаж», *der Schächer* — «морз» [23, с. 115]

На сьогоднішній день німецька мова визнана державною мовою в Німеччині, Австрії та німецькомовній частині Швейцарії. Окрім трьох названих держав німецька мова також широко використовується у Ліхтенштейні, східній частині Бельгії, Люксембурзі, у французьких Ельзасі та Лотарингії й у

Південному Тиролі в Італії. Виходячи з цього, можна розглядати німецьку на стандартному мовному рівні не стільки регіонально цілісною, скільки диференційованою. До прикладу, коли йдеться про *громадянство*, німець має *Personalausweis*, австрієць — *Identitätsausweis*, а швейцарець — *Identitätskarte*.

Відповідно, у дискурсі кожної з цих країн вживаються національні варіанти. У випадку з німецькомовним аграрним дискурсом, слід звернути увагу на те, що споживач повинен знати відмінність деяких назв у Німеччині та в Австрії. Якщо у Німеччині слово «картопля» перекладається як «*Kartoffel*», то в Австрії — «*Erdapfel*», тобто дослівно «земляне яблуко». Відповідно томати — *Tomaten*

НУБІП УКРАЇНИ
 (Німеччина) та *Paradajser* (Австрія); абрикос – *Aprikose* (Німеччина) та *Marille* (Австрія).
 До граматичних особливостей В.І. Карабан відносить специфіку

граматичної будови мови, форми і традиції письмового наукового мовлення. Для

НУБІП УКРАЇНИ
 вираження відношення до дії або необхідності найчастіше застосовуються
 модальні дієслова «*können*», «*müssen*» та «*sollen*» [46, с. 15]. *Motorleerlauf
 prüfen: Das Schneidwerkzeug muss im Leerlauf bei losgelassenem Gashebel*

stillstehen. Для негативного або обмеженого зображення певного явища або

процесу в інструкціях до сільськогосподарської техніки стилю використовується

НУБІП УКРАЇНИ
 модальне дієслово «*dürfen*» [46, с. 16]. *Aus Sicherheitsgründen dürfen nur die
 innerhalb einer Tabellenzeile stehenden Schneidwerkzeuge, Schutz-, Griff und
 Traggurt-Ausführungen miteinander kombiniert werden.*

У текстах теоретично-наукового рівня спостерігається висока частотність

НУБІП УКРАЇНИ
 підрядних речень часу та умови [63, с. 5]: *Temporal- Bei Ausführungen mit
 Rundumgriff und Rundumgriff mit Bügel (Schrittbegrenzer) linke Hand am
 Rundumgriff, rechte Hand am Bedienungsgriff auch bei Linkshändern. und
 Bedingungsätze: Wenn den Gaszug ist korrekt festgestellt, dann ist das die
 Voraussetzung für die richtige Funktion von Startgas, Leerlauf und Vollgas.*

НУБІП УКРАЇНИ
 Стильовою ознакою публікацій науково-популярного рівня є
 використання прислівникових підрядних речень. За умови ідентичності підметів
 у головному та підрядному реченнях, що може вводитися за допомогою

сполучників *als, wenn, während, indem, nachdem, kaum*, зміст підрядного речення

НУБІП УКРАЇНИ
 може передаватися українською мовою дієприслівниковим зворотом шляхом
 вилучення сполучника і підмета, вираженого особовим займенником та заміни
 особової форми дієслова дієприкметником, який перекладається

дієприслівником, іноді дієприкметником [49; 201]: *Das Ergebnis macht erneut*

НУБІП УКРАЇНИ
*deutlich, wie entscheidend persönliche Eigenschaften eines Politikers und nicht nur
 sein Parteiprogramm im Wahlkampf sind* – Результат чітко показав, наскільки
 важливими у виборчих змаганнях є особисті якості політика, а не тільки
 передвиборча програм.

Якщо пояснювальні слова у німецькому реченні стоять після незмінюваної частини присудка, то змінювана і незмінювана частини можуть розташовуватися досить далеко одна від одної. У такому разі спочатку перекладається член

речення, що несе на собі найбільший наголос, у даному випадку — це

прикметник у порівняльному ступені набагато складніший, і тільки потім усі

пояснювальні слова [54; 213]. Підмет і присудок стоять у кінці

речення, наприклад: *Weit komplizierter als Beobachtungen auf dem Festland sind die*

magnetischen Messungen auf See - Набагато складнішими, ніж спостереження

на суші, є магнітні виміри на морі.

По-третє, для підмови текстів аграрного спрямування є типовим

використання засобів міжфразового зв'язку, що являють собою сигнали

логічного поєднання. У. Омом [46, с. 236], виділяє найчастіше вживані

сполучники (*weil; da; so dass; obwohl; um...zu; sondern*) [63, с. 4]: *Beim Üben das*

Gerät nicht auf den Boden werfen, um Beschädigungen zu vermeiden. прислівники

(*nämlich; folglich; jedoch; anderseits*) [63, с. 15]: *Der Schutz des Motorgerätes kann*

den Benutzer nicht vor allen Gegenständen (Steine, Glas, Draht usw.) schützen, die

vom Schneidwerkzeug weggeschleudert werden. Andererseits diese Gegenstände

können irgendwo abprallen und dann den Benutzer treffen. прийменники (*bei; wegen;*

aus; mit; trotz; zu; für; durch, vor, nach) [63, с. 45]: *Für Reduzierung der genannten,*

im Betrieb eines Metall Schneidwerkzeuges auftretenden Gefahren darf das

verwendete Metall Schneidwerkzeug auf keinen Fall im Durchmesser zu groß sein.

звороти (*aus diesem Grund; im Falle; zu diesem Zweck; mit Hilfe von; durch den*

Einsatz) [63, с. 32]: *Durch den Einsatz Schall emittierender Motorgeräte kann durch*

nationale wie auch örtliche, lokale Vorschriften zeitlich begrenzt sein.

Із проблемами перекладу межують праці, у яких розглянуто проблеми

прагматики наукового тексту двомовних галузевих словників. До таких,

наприклад, належить дослідження Т.І. Приступи «Положення прагматичної

лінгвістики у проєкції на двомовні галузеві словники», у якому науковець

зазначає, що якщо іноземно-українські словники містять певні «прагматичні

стилістичні прикмети» [31]. Т.І. Приступа наголошує на потребі розвитку

лексикографії у напрямку прагматики наукового тексту: розширення прагматичних приміток у науковому тексті двомовних галузевих словників, розробки критеріїв методики (методології) укладання словників, які б відповідали новітнім науковим вимогам та сприяли розширенню знань з лінгвопрагматики, лексикології та стилістики мови [31].

Для того, щоб аграрний науково-технічний текст виконував свою комунікативну функцію, його вже не буде достатньо просто перекласти. Так, він повинен бути включений в культурне середовище мови перекладу. На цьому підґрунті зазвичай з'являється «конфлікт форми і змісту», і перекладач не в змозі перекласти текст адекватно. Для того, щоб осмислити та перекласти зміст тексту адекватно, варто:

- по-перше, володіти ґрунтовною базою знань в області лексики та стилістики як мови оригіналу, так і мови перекладу;

- по-друге, необхідно розуміти лінгвокультурологічні особливості певного регіону, для того щоб зрозуміти і відчувати емоційну дію дискурсу, що є дуже важливим моментом на шляху до того, щоб вірно передати її рідною мовою;

- по-третє, враховувати міжкультурні та міжнаціональні особливості матеріалу, і, нарешті, зберегти прагматичну направленість повідомлення.

У процесі перекладу постають дві пріоритетні задачі: перша – виокремити саму думку, друга – знайти відповідний спосіб перекладу. У тексті завжди існують елементи, котрі важко чи неможливо перекласти. Спосіб перекладу

обирається за певними параметрами фразеологічних одиниць, а саме: єдність змісту, наявність чи втрата внутрішньої форми та образності. Загалом, виділяють

два способи перекладу: фразеологічний, що включає в себе використання еквівалента та аналога, та нефразеологічний, що спирається на калькування та опис.

Перший базується на використанні в перекладі стійких одиниць різного ступеню схожості. Фразеологічний еквівалент спирається на використання

незалежно від контексту рівнозначного перекладу, що має такий самий зміст і сенс, належить до тієї ж граматичної категорії, вживаності, зв'язку з

контекстними супутніми словами тощо.

Особливо часто використовують журналісти розмовну, стилістично-знижену фразеологію, вдаючись нерідко до змішання стилів для створення комічного ефекту. Яскравий стилістичний ефект створює пародійне використання

книжкових фразеологізмів, які вживаються нерідко у поєднанні зі стильовими

лексикофразеологічними засобами. Для того щоб реалізувати свої соціальні

функції з обслуговування інтересів суспільства в цілому і різних соціальних груп

окремо, засоби масової комунікації повинні враховувати потреби, психологічні

особливості людей, умови соціокультурного простору, в якому вони живуть. В

іншому випадку трансльовані повідомлення стануть не зрозумілими, або не

будуть правильно сприйнятими аудиторією. Одним із найважливіших завдань

засобів масової інформації є прагматичний вплив на читача.

Переклад з однієї мови іншою неможливий без граматичних

трансформацій. Граматичні трансформації – це передусім перебудова речення

(зміна його структури) і всілякі заміни – як синтаксичного, так і морфологічного

порядку. Граматичні трансформації зумовлюються різними причинами – як чисто

граматичного, так і лексичного характеру, хоч основну роль відіграють

граматичні чинники, мовні відмінності.

Наприклад, якщо є розбіжності у структурі граматичного значення системи

мови, тобто якщо граматичне значення має кілька форм висловлювання у мові

перекладу і за мовної реалізації треба робити вибір. Прикладом може бути

питання збереження цілості пропозиції чи його членування, наприклад

переклад складного речення з німецької мови: *Betriebe unter 2 Hektar*

landwirtschaftlich genutzter Fläche wurden einbezogen, wenn die Betriebe

Sonderkulturen in bestimmten Umfängen anbauen oder der Viehbestand festgelegte

Größenordnungen überstieg. Дана пропозиція є складною з підрядним зв'язком

(союз: якщо) та ускладненою однорідними членами речення (*unter 2 Hektar*

landwirtschaftlich genutzter Fläche). Пропозицію з такою кількістю блоків під час

перекладу доцільно поділити на кілька частин: *Betriebe unter 2 Hektar*

landwirtschaftlich genutzter Fläche wurden einbezogen. Ця частина пропозиції є

головною. Це проста пропозиція з підрядним означальним. Основа головної пропозиції – *Betriebe ... wurden einbezogen*.

Додаткове означальне: *unter 2 Hektar landwirtschaftlich genutzter Fläche*.

Wenn die Betriebe Sonderkulturen in bestimmten Umfängen anbauten oder der Viehbestand festgelegte Größenordnungen überstieg.

Друга частина пропозиції приєднується до першої за допомогою підрядного союзу – *wenn*. Основа другої пропозиції двох підлеглих – «*Umfängen oder der Viehbestand*» та присудка – «*überstieg*». В цілому виходить наступний

переклад пропозиції: *Ферми, площею менше 2 гектарів сільськогосподарських*

угідь враховувалися, якщо рослини спеціальних культур, що вирощуються, у певних областях або худобу перевищували за показниками встановлені норми [6, с. 149].

Аналіз різних стилістичних типів фразеологізмів сучасного німецькомовного та україномовного аграрного дискурсу також має безпосереднє відношення до визначення прагматичних функцій та їх розмежування у літературі, так, наприклад, функцію створення образної та експресивної виразності виконують в основному книжні фразеологізми, функцію здивування читача виконують стилістично-знижені фразеологізми сучасного аграрного дискурсу, функції утримування уваги читача та утримування його уваги виконують у більшій мірі розмовно-просторічні фразеологізми, бо тяжіння до розмовного стилю мови

Варто зауважити, що перекладач має бути посередником не лише між мовами, а й між культурами, адже потрібно розуміти і брати до уваги не лише особливості культурного середовища, в контексті якого вживається оригінал, а й того середовища, для якого здійснюється переклад. Варто бути особливо обережним у підборі відповідників, бо вони також пов'язані з національною культурою мови перекладу. Трапляється, що подані у словнику відповідники, зовсім не можна застосувати у перекладі того чи іншого фразеологізму. Отож, у ході підбору достатньо експресивних еквівалентів до фразеологізмів, що містять етнокультурний компонент, руйнується лінгвоетнічний бар'єр. Завдяки цьому

носії як мови оригіналу, так і мови перекладу мають рівні можливості сприйняття та інтерпретації повідомлення.

При вивченні іноземної мови фахівцями-перекладачами обов'язково треба передбачити:

- оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції країни, мова якої вивчається (лінгвокраїнознавство, країнознавство);
- залучення до діалогу культур (іншомовної та рідної);
- уміння вчитися.

Фонова інформація включає в себе специфічні факти історії, особливості державного устрою і географічного середовища національної спільноти, характерні предмети матеріальної культури, фольклорні поняття – все те, що в теорії перекладу зазвичай називають реаліями.

В українському перекладознавстві термін «реалія» вперше вживає

О. Кундзіч в 1954 році у праці «Перекладацька думка і перекладацький недомисел», підкреслюючи при цьому неможливість перекладу реалій: «Я схильний вважати народні пісні аналогічними реаліям даного народу, що, як правило, не перекладаються». Реалії, як правило, не мають лексичних

еквівалентів в інших мовах. Та чи насправді не мають? Безумовно перекладач, з огляду на загальні теоретичні положення і спираючись на володіння мовами, на фоніві знання, на свій досвід, чуття і картотеку мусить передати зміст, але, в першу чергу, потрібно звертати увагу на «контекстуальну обстановку», вміти в кожному окремому випадку обрати найбільш підходящий, іноді єдино можливий

спіях. На сьогоднішній день існує величезна кількість стилістичних засобів, за допомогою яких можна передати реалії. Тут проблема полягає у тому, наскільки перекладач вміє ними користуватися. Часто у перекладі можна зустріти транслітерацію чи транскрипцію, тобто безпосереднє використання даного

слова, що означає реалію, або його кореня при написанні літерами своєї мови, або разом із суфіксами своєї мови. Під терміном калькування розуміється дослівний або буквальний переклад. Наприклад «skyscraper» – *хмарочос*. Шляхом гіпонімічного перекладу в багато інших мов перейшли поняття, що позначають

загальнополітичне життя, досягнення в галузі науки та техніки. Наприклад: слова «рада», «колгосп», «спутник» у німецькій мові пропонуються у транслітерації з російської: «*Sowjet*», «*Kolchos*», «*Sputnik*».

Один з більш поширених засобів є використання слова, що означає щось близьке (хоч і не конкретно це поняття) по функції до іншомовної реалії. Іншими словами, це уподібнений переклад, що уточнюється в умовах контексту. Наприклад, «той, хто говорить не по суті» в німецькому перекладі «Тихого дону» М. Шолохова передано словом «*Aufseher*», а слово «босяк» – «*Stormer*» (дослівно – бродяга).

Отже, реалії – це дуже цікавий і незвичний лексичний прошарок мови, за допомогою якого виражається національне забарвлення. Переклад реалій – це справа не тільки перекладацької техніки, а й перекладацького мистецтва.

Оскільки структура реалій різноманітна, тобто ними можуть бути окремі слова, словосполучення, речення, скорочення (абревіатури) і, інколи, фразеологічні звороти, робимо висновок, що сталого шляху перекладу подібних слів не існує. Важливо врахувати роль, яку реалія відіграє в змісті, міру її висвітлення в контексті, яке значення та відтінок вона несе для людей. Тому при перекладі реалій необхідно правильно обрати засіб, за допомогою якого вона буде передана в іншу мову. Дуже важливим є те, щоб враження від перекладеної реалії у читачів було б таким же, як у носіїв мови, з якої реалія перекладена. До перекладу реалії потрібно надавати в дужках стислий зміст, або ж еквівалент в мові перекладу для кращого розуміння.

Когнітивний підхід створює можливість визначити й відокремити одну від одної структури збереження мовної та немовної інформації у загальній структурі пам'яті, розмежувати індивідуальні та системні характеристики мовної компетенції перекладача й пояснити конкретні прояви в мовленнєвих актах індивідуальних особливостей структур збереження позамовної інформації в пам'яті мовців зв'язком і залежністю вербальної форми їх текстового представлення від системи певної мови й культурологічних особливостей її використання в окремих актах комунікації. Тим самим когнітивний підхід до

мовних досліджень характеризується не лише новими настановчо-пізнавальними принципами, а й «новою реальністю» для відбиття й пояснення картини світу.

Отже, при перекладі слід виявити, якою метою послуговується автор, визначити концептуальні цілі щодо впливу на споживача та дібрати відповідник з огляду на культурно-національні особливості рециєнта. Серед можливих способів перекладу дискурсивних лексичних новоутворень слід виділити транскрипцію, транслітерацію, калькування, описовий переклад, та пошук відповідника (застосовується найчастіше при перекладі неологізмів-комполітів, які є досить поширеними з огляду на традиції німецького словотвору).

Аграрні терміни становлять суттєву складову текстів аграрного дискурсу. Специфіка перекладу термінів полягає в тому, що найважливішою умовою досягнення еквівалентності є збереження в перекладі змістовної точності одиниць, забезпечення абсолютної ідентичності понять, що виражаються термінами. Під час перекладу аграрної термінології досить часто виникають труднощі через те, що в лінгвістичному аспекті термінам, як і іншим словам мови, притаманна багатозначність. Існує велика кількість термінів-неологізмів, ще не зафіксованих у словниках. І такі випадки можуть створювати серйозні проблеми для перекладача. Зважаючи на це, основна умова подолання цих труднощів полягає у детальному розумінні і аналізі явища, яке описується і передачі його усталеними в науці термінами.

Висновки

Сучасна контрастивна лінгвосинергетика перебуває під впливом нової лінгвосинергетичної парадигми, що демонструє спіралеподібний еволюційний процес розвитку наукової думки. Мовна система, зберігаючи свою інваріантноваріантну природу, відображає на когнітивному рівні фрактальний принцип її організації, де елементи нижчого рівня стають фундаментом для побудови вищих, складніших утворень.

Серед перспектив аналізу таких текстів дослідники знову відзначили зіставний вектор, одним із завдань якого є забезпечення ефективності міжкультурного спілкування, а також прикладний, зумовлений необхідністю створення як систем автоматичної обробки тексту, так і нагальними потребами методики викладання іноземної мови, зокрема укладанням нових навчальних підручників із урахуванням лінгвокультурної жанрової диференціації.

При розгляді лінгвістичної синергетики аграрного дискурсу ідіолекту визначено пріоритетну роль поняття цілісності системи і важливість холістичного принципу в описі складних явищ дійсності; доведено актуальність розгляду самого феномена складності змісту й форми в аграрному тексті і встановлено найважливіші аспекти вивчення цього явища; наголошено на системотворчій ролі фактора мовної пам'яті в організації системи ідіолекту та функціях дискурсу як лінгвосинергетичної основи наукового синтезу в аграрному дискурсі. Розкрито також лінгвістичний зміст основоположних понять синергетики в дослідженні сфери мистецької творчості: нелінійності, нерівноважності, хаосу і порядку, атрактора, біфуркації, морфогенезу, дисипації та акцентування локусів системи тощо.

Останнім часом українська лінгвопрагматична інкола розвиває принаймні два напрями досліджень: загальнотеоретичний та конкретно прикладний.

Інформаційна структура наукових текстів у німецькій і українській мовах має, з одного боку, універсальний фрактальний принцип будови, який полягає у різномасштабній рекурсивній інформаційній самоподібності варіантної структури текстів наукової спрямованості до структури інваріантного науково-

технічного жанру, а з іншого, – демонструє національно-культурні відмінності у способах і засобах моделювання варіантних фракталів, зумовлених як граматичною будовою кожної мови, так і політичними, економічними та соціальними реаліями, які впливають на науковий простір німецького й українського соціумів.

Окреслено витoki науки синергетики, історію її виникнення, надало визначення самоорганізованої системи. Охарактеризовано основні поняття синергетичних систем – нерівноважність, дисипативність, взаємне моделювання системою своїх складових та середовища, атрактор, репелер, параметр порядку.

Також звернено увагу на роль адресанта у створенні дискурсу.

З третього розділу можна зробити декілька висновків. По-перше: переклад термінів – дуже відповідальна задача для перекладача. Перекладач повинен враховувати те, що кожна мова розвивається самостійно: в ній діють власні мовні реалії, закріплені культурно-історичні реалії, з'являються нові реалії, які ще не мають еквівалентів на момент перекладу на інші мови. Але і попри це перекладачеві доводиться перекладати матеріали, що містять і такі термінологічні особливості, з якими він не знайомий.

Якщо пошук у паралельних текстах не дає необхідного результату, слід скомбінувати його з довідковими матеріалами щодо предмета повідомлення. Такими довідковими джерелами часто виступають веб-сторінки компаній – виробників продукту, створені мовою оригіналу; локалізований контент мовою перекладу; першоджерела, пов'язані з темою повідомлення: підручники, патентні винаходи, статті в фахових журналах. Зрештою, нестача фонові інформації усувається за допомогою багатогалузевих енциклопедій, енциклопедичних словників за фаховими напрямками, спеціалізованих довідкових видань, у тому числі науково-популярного характеру в онлайн-форматі вихідною та цільовою мовами. Слід зауважити, що в сучасних умовах професійної діяльності перекладача дефіцит будь-якого типу інформації компенсується насамперед через пошукові системи в мережі Інтернет.

По-друге: для подолання труднощів, що виникають під час перекладу фахових, зокрема аграрних текстів, необхідно ґрунтовно аналізувати спеціальну лексику, вивчати її багатозначність, синонімію, антонімію, особливості

словотворення, а також різноманітні скорочення, абрєвіатури та власні назви, що простежуються у зазначених текстах. Отже, оскільки переклад - це передача

змісту того, що було висловлено, то перекладаються не слова, граматичні конструкції чи інші засоби мови оригіналу, а думки, зміст оригіналу. Згідно з теорією перекладу немає неперекладних матеріалів, є складні для перекладу

тексти. Труднощі під час перекладу пов'язані з недостатнім знанням мови оригіналу, мови, якою перекладають, або з відсутністю в цій мові готових відповідників.

В результаті порівняльно-перекладацького аналізу з погляду синергетики було виявлено три типи хибних рішень у перекладі спеціального тексту:

дискурсивно-цільові, дискурсивно-комунікативні та дискурсивно-фахові помилки. Названі похибки зумовлено не тільки дискурсивними факторами, а й факторами самоорганізації синергетичної системи спеціального перекладу, зокрема, вибором варіанта перекладу на хибному рівні ієрархії перекладацьких рішень

У магістерській роботі виокремлено основні напрями досліджень з лінгвосинергетики в Україні: розробка основ синергетики для застосування в лінгвістиці і в цілому в філології; синергетика стилю; синергетика і прагмастилістика дискурсу; самоорганізація окремих типів дискурсу;

самоорганізація мовленнєвих творів у когнітивному аспекті; синергетика мови; синергетика словотворення; діахронічна лінгвосинергетика; самоорганізація концептивних систем; метаметафора в синергетичному аспекті; науковий

дискурс у синергетичному аспекті; німецькомовний дискурс в синергетичному аспекті; синергетичний аспект німецькомовного агротехнічного дискурсу;

синергетика дискурсу; синергетика фонетики; синергетика просодичної системи; синергетика омонімії; синергійність/фрактальність аграрних текстів; синергетика перекладу; синергетика німецького іменника.

У роботі наведено міркування про перспективи розвитку синергетики як науки з потужним міждисциплінарним та евристичним потенціалом. Окреслено здобутки і недоліки сучасної лінгвосинергетики, визначено недостатність досліджень у цій галузі та дещо неусталений зв'язок термінів та понять лінгвістики та синергетики. В той же час, здобутком сучасної лінгвосинергетики є досліджені механізми самоорганізації мовних та мовленнєвих явищ.

Підсумовуючи вище, можемо зробити висновок, що дослідження особливостей перекладу німецькомовних термінів аграрної галузі з фонетичної та лексико-семантичної точок зору та способів їх передачі є важливим для перекладу, оскільки завдяки правильній передачі фонологічної та лексико-семантичної систем з мови оригіналу на мову перекладу з'являється можливість зберегти повноту та унікальність лексичної одиниці мови оригіналу.

У рамках магістерського дослідження ми проаналізували існуючі теорії та практики з використанням синергетично-інформаційного методу та методу порівняльного аналізу при перекладі спеціальних текстів. Визначили місце методу дослідження перекладацького аналізу за синергетично-інформаційною методикою у сучасному наукознавстві; проаналізували існуючі дослідження та практики перекладу спеціальних текстів використовуючи методи синергетики; систематизували наявні у різних сферах гуманітарного знання теоретичних результатів із вивчення текстів та досвіду конкретного застосування цих положень до наукової інтерпретації текстів крізь призму лінгвосинергетичного підходу; встановили визначення понять «текст» та «дискурс» в синергетичному розумінні; зазначили принципи універсального еволюціонізму та теорію самоорганізації складних систем.

Список використаних джерел

1. Амеліна С. Конотативна еквівалентність у перекладі. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, №11, 5-14. URL: <https://doi.org/10.31812/filstd.v11i0.353> (дата звернення: 17.06.2021).
2. Арістова Н. А. Основні підходи до визначення аграрного дискурсу в сучасній лінгвістиці. *Комунікативний дискурс: наукова рецепція і стратегії дослідження: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції.*, К. : Міленіум, 2016. С.176-177.
3. Білозерська Т. В. Псевдоангліцизми у сучасній німецькій мові. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер.: Філологічні науки.* 2014. Кн. 1. С. 10-17
4. Бук С. Квантитативна параметризація текстів Івана Франка : проект та його реалізація. *Вісник Львівського університету.* Львів, 2013. Вип. 58. С. 290–307.
5. Гудзь Н. Генезис поняття дискурс у сучасній лінгвістиці. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 2 ч.* (105). 2012. С. 442–445. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/7168/1/12gnogpd.pdf>.
6. Дембровська О. Б. Особливості перекладу фразеологічних одиниць сучасної німецької мови. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* 2013. Вип. 9. С. 147-159.
7. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Під заг. ред. Шевченко І. С.: Монографія. Харків: Константа, 2005. 356 с.
8. Домброва Т. І. Діахронічна лінгвосинергетика: статус, задачі та основний понятійний і термінологічний апарат. *Сучасні дослідження з іноземної філології. Зб.наук.праць.* Вип.9. Ужгород, 2011. С. 162 – 163
9. Домброва Т.І. Лінгвосинергетика: от бинарности к тернарности. *Слов'янський збірник: Зб. наук. пр.* 2012. Вип. 17. Ч. 2. С. 341–348

10. Домброван Т.И. Развитие языка как информационной синергетической системы. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. К.: Логос, 2012. С. 83–90.

11. Домброван Т.И. Фрактальность как фундаментальное свойство языковой материи *Записки з романо-германської філології*. 2013, Вип. 1(30). С. 57–67.

12. Дорофеева М.С. Дискурсивні помилки у синергетиці спеціального перекладу / М.С.Дорофеева // *Філологічні трактати*. – Том 8, №3. – Суми: СумДУ; Харків: ХНУ імені В.І.Каразіна, 2016. – С. 15-25.

13. Дорофеева М.С. Принцип незамкненості у синергетиці перекладу / М.С.Дорофеева // *Філологічні трактати*. – Т.9, № 1. – Суми: СумДУ; Харків: ХНУ імені В.І. Каразіна, 201 – С. 47-56.

14. Загнітко А.П., Гнатюк Л., Михальченко М.М. Новітні виміри лінгвістичної прагматики. Рецензія на монографію: Бадевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики: (монографія). Львів: ІНАІС, 2010. 336 с. *Лінгвістичні студії*. 2011. Вип. 23. С. 298–303. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2011_23_66 (299)

15. Засекін С. В. Імовірність чи закономірність? Про психолінгвістичні універсали в перекладі. *Вісник СумДУ* 2006, №11 (95). С.110–117.

16. Ільченко О.М. Етикет англомовного наукового дискурсу: Монографія. – К.: ІВЦ «Полтехніка», 2002. – 288 с

17. Карабан В. І. Переклад англійської науково-технічної літератури. Частина II. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі Вінниця : Нова книга, 2001. 303 с.

18. Кійко Ю.С. Deutsche und ukrainische Textsorten im Alltags- und Universitätsleben. Німецькі й українські жанри в повсякденному і університетському житті : навчальний посібник. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2014. 150 с.

19. Клепко С.Ф. Інтегративна освіта і поліморфізм. – Київ-Полтава-Харків: ПОПОПП, 1998. 360 с.

20. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А. Морфеміка слов'янських мов як об'єкт типологічного вивчення. *Мовознавство*. 1998. № 2–3. С. 117–135.

21. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад : навчальний посібник для шкіл з поглибленим вивченням англійської мови, профільних класів та загальноосвітніх закладів технічного спрямування. 2-е видання, виправ. Тернопіль : Видавництво Карп'юка, 2004. С. 256–284.

22. Коваль Т. Л. Співвідношення понять «текст» і «дискурс» у сучасній лінгвістичній науці. *Філологічні трактати*. 2009. № 1. С. 54–58.

23. Кравченко, Т. П. Термінологізована лексика у терміносистемі економіки АПК [Текст] / Т. П. Кравченко // *Розвиток українського села – основа аграрної реформи в Україні* : 272 Матеріали Причорноморської регіональної науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу, м. Миколаїв 24–26 квітня 2013 р. - Миколаїв : МНАУ, 2013. – С. 114 – 117.

24. Ольховська Н. С. Синергетичний метод дослідження аграрного дискурсу. *Іноземна мова у професійній підготовці спеціалістів: проблеми та стратегії*: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2019. С. 271-275.

25. Пиотровский Р. Г. Лингвистическая синергетика : исходные положения, первые результаты, перспективы / Раймунд Генрихович Пиотровский. – СПб. : Филол. фак. С.-Петербур. гос. ун-та, 2006. – 160 с. 192.

26. Пухтовникова Л. С. Композиционно-стилистические особенности стихотворной басни (на материале немецких стихотворных басен 18 в.): дис. канд. филол. наук: 10.02.04 К., 1992. – 338 с.

27. Пільгуй Н. М. Мовленнева реалізація стилєвих рис агротехнічного дискурсу. *Актуальні проблеми філології: мовознавство, перекладознавство, методика викладання філологічних дисциплін*: тези доп. I Міжвуз. наук. конф., 28–29 травня 2010 р. Маріуполь: ПНТУ, 2010. С. 76–80

28. Пихтовникова Л. С. Синергія стилів байки: німецька віршована байка XIII-XIX ст. : Монографія Х. : Бізнес Інформ, 1999. 220 с.

29. Подолжова С. В. Реалізація комунікативності у текстах технічної реклами і анотації науково-експериментальних статей. *Вісник ХНУ ім.*

В. Н. Каразіна. № 536. 2001. С. 145-152.

30. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. 2-ге вид., доп. К.: ВЦ «Київський університет», 1999. 308 с.

31. Приступа Т. І. Положення прагматичної лінгвістики у проекції на двомовні галузеві словники. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство*. 2015. № 3. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnuflm_2015_3_6

32. Приходько А. М. Дискурс і текст : загальне і часткове. *Наукові записки*. Кіровоград: РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2011. Вип. 96 (1). С. 263–268.

33. Пумнянский А. Л. Язык и социальное взаимодействие. *Studia Linguistica XX. Язык в логике времени: наследие, традиции, перспективы* : сб. науч. тр. Санкт-Петербург : Политехника-сервис, 1996. С. 9–28.

34. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля К, 2008. 712 с.

35. Синергетика в філологічних дослідженнях : монографія. Домброван Т. І., Еникеева С. М., Пихтовникова Л. С., Приходько А. Н. [и др.] / под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. Харьков : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 340 с.

36. Скороходько Э. Ф. Семантические сети и автоматическая обработка текста. К. : Наук. думка, 1983. 217 с.

37. Шевцова Г. З., Мемедляев З. Н. Синергетичний алгоритм як інструмент інноваційної діяльності щодо оновлення техніко-технологічної бази підприємства. *Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, 6-8 жовтня 2005 р., м.

Ялта. Т. 2 / ред. кол.: І. О. Александров та ін. Донецьк: ДонДУЕТ, 2005.

С. 300-302.

38. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики.

Енциклопедичний словник. К.: АртЕк, 1998. 336 с.

39. Adamzik K. Textlinguistik. Tübingen : Niemeyer, 2004. 176 S.

40. Agricola E. Textstruktur. Textanalyse Informationskern. Erhard Agricola. –

Leipzig: Verlag Enzyklopädie, 1979. 109 S.

41. Beaugrande de R.-A., W.U. Dressler. Einführung in die Textlinguistik.

Tübingen : Niemeyer, 1981. 290 S.

42. Bybee J. L. Morphology: A Study of the Relation between Meaning and Form.

Amsterdam: Benjamins, 1985. 111 p.

43. Coseriu E. Textlinguistik: eine Einführung. Eugenio Coseriu. Unveränd. Aufl.

Tübingen : Narr, 2007. 252 S.

44. Dijk van T. A. Textwissenschaft. Eine interdisziplinäre Einführung. Teun A.

van Dijk. Tübingen : Niemeyer, 1980. 284 S.

45. Feilke H. Die pragmatische Wende in der Textlinguistik. Text- und

Gesprächslinguistik. HSK-Bd. 16.1 Hrsg. von K. Brinker u.a. Berlin, New

York : de Gruyter, 2000. S. 64–82.

46. Funk H., Ohm U. Handreichung Fachsprache in der Berufsausbildung. Bonn,

1991. S. 236.

47. Gabelentz von der G. Ideen zu einer vergleichenden Syntax – Wort- und

Satzstellung. Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft, 1868.

Nr. 6. S. 376–384.

48. E. Gülich, W. Raible. Linguistische Textmodelle. – München : Wilhelm Fink,

1977. 353 S.

49. Halliday M.A.K. Notes on transitivity and theme in English. Journal of

Linguistics, 1967. 3, Part 2. S. 199–244.

50. Klemm M. Ausgangspunkte : Jedem seinen Textbegriff? Textdefinitionen im

Vergleich. Brauchen wir einen neuen Textbegriff? Hrsg. von U. Fix u.a.

Frankfurt a.M. : Lang, 2002. S. 17–29.

51. Köhler Reinhard. Elemente der synergetischen Linguistik. Glottometrika 12. Bochum : Brockmeyer, 1990. S. 179–187.
52. Köhler Reinhard. Zur linguistischen Synergetik: Struktur und Dynamik der Lexik – Bochum : Brockmeyer, 1986. 200 S.
53. Krause W.-D. Text, Textsorte, Textvergleich. Textsorten : Reflexionen und Analysen / Hrsg. von K. Adamzik. Tübingen : Stauffenburg, 2000. S. 45–76.
54. Lötscher Andreas. Text und Thema. Studien zur thematischen Konstituenz von Texten. Tübingen : Niemeyer, 1987. 309 S.
55. Menzerath Paul. Die Architektonik des deutschen Wortschatzes. Bonn : Dümmler, 1954. 132 S.
56. Nichols J. Head-Marking and Depending-Marking Grammar. Language, 62:1986. P. 56-119
57. Pichtownikowa L. Synergie des Fabelstils: Die deutsche Versfabel vom 13. Jahrhundert. Aachen : Sarker Verlag, 2008. 322 S.
58. Riesel E. Theorie und Praxis der linguostilistischen Textinterpretation: Учебное пособие для студентов ин-тов и фак. иностр языков. М.: Высшая школа, 1974. 184 с.
60. Riesel E., E. Schendels. Deutsche Stilistik. M., 1975. 315 S.
61. Scherner M. «Text»: Untersuchungen zur Begriffsgeschichte. Archiv für Begriffsgeschichte 39. 1996. S. 103–160.
62. Schmidt S.J. Texttheorie: Probleme einer Linguistik der sprachlichen Kommunikation / Siegfried J. Schmidt. 2. Aufl. München : Fink, 1976. 184 S.
63. STIHL FS 120_200_250_Gebrauchsanleitung. S. 48.
64. Stutterheim von Chr. Einige Prinzipien des Textaufbaus : empirische Untersuchungen zur Produktion mündlicher Texte. Tübingen : Niemeyer, 1997. 385 S.
65. Алексеева И.С. Профессиональное обучение переводчика. Санкт-Петербург : Изд-во Союз, 2001. 268 с.

66. Андреев А. Ю. «Клио на распутье»: развитие новых методологических подходов к изучению исторического процесса в трудах Ю.М.Летмана. *Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер»*, февраль 1997, №20, С.28-31

67. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике: Учеб. пособие. М.: Высш. шк., 1991. 140 с.

68. Барт Р. От произведения к тексту. Избр. раб.: Семиотика. Поэтика. М., 1994. С. 413-423.

69. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. Сост. С.Г. Бочаров; текст подгот. Р.С. Бернштейн и Л.В. Дерюгина; примеч. С.С. Аверинцева и С.Г. Бочарова. М: Искусство, 1986. 445 с.

70. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики. К. : ВЦ «Академия». 2009. 376 с.

71. Белоусов К.И. Синергетика текста: от структуры к форме. 2-е изд. М.: URSS, 2013. 248 с.

72. Бенвенист Е. Общая лингвистика [Пер. с фр.]. – Изд. 2-е стереотипное. М. : URSS, 2002. 448 с.

73. Блох М. Я. Диктема в уровневой структуре языка. Вопросы языкознания. 2000. № 4. С. 56–67.

74. Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии. 2-е изд. М.: Эдиториал УРСС, 2001. 208 с.

75. Бондарко А. В. Теория значения в системе функциональной грамматики:

На материале русского языка. *Рос. Академия наук. Ин-т лингвистических исследований*. М.: Языки славянской культуры, 2002. 736 с.

76. Борботько В.Г. Элементы теории дискурса. Грозный, 1989. 81 с

77. Бородкин Л.И. Бифуркации в процессах эволюции природы и общества: общее и особенное в оценке И.Пригожина. *Информационный бюллетень Ассоциации «История и компьютер»*, июнь 2002. №29. С. 14 – 21.

78. Бронник Л. В. Языковая динамика в дискурсе: когнитивно-синергетический подход: Автореферат дис. д. филол. н.: 10.02.19. Военный университет. Москва, 2012. 40 с.

79. Введение в синергетику перевода: монография. Кушнина Л. В.,

Хайдарова И. Н., Назмутдинова С. С. [и др.] / под общ. ред. Л. В. Кушниковой. Пермь: Изд-во Пермского нац. исслед. политехн. ун-та, 2014. 278 с.

80. Веденина Л. Г. Основная проблематика французского функционализма.

Вступ. статья / Мамудян М. Лингвистика. М.: Прогресс, 1985. С. 5-30.

81. Винс Ж.-П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода. Вопросы перевода в зарубежной лингвистике. М., 1978. С. 157 – 167.

82. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. М:

«Международные отношения», 1980. – 341 с.

83. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. М.:

Изд-во «Наука», 1981. 138 с.

84. Гаспаров Б. М. Язык. Память. Образ: Лингвистика языкового существования. М., 1996. 352 с.

85. Гумбольдт фон В. О различии строения человеческих языков и его

влияние на духовное развитие человечества. *Избранные труды по языкознанию*. – М.: Прогресс, 1984. – С. 31–37.

86. Данилов Ю. А. Роль и место синергетики в современной науке.

Московский международный синергетический форум. URL:

<http://spkurdyumov.ru/what/rol-i-mesto-sinergetiki-v-sovremennoj-nauke/>

87. Звегинцев В. А. Предложение и его соотношение к языку и речи. – М.:

МГУ, 1976. – 170 с.

88. Иванов И. В. История отечественного почвоведения. Развитие идей,

дифференциация, институализация. Кн. первая. 1870–1947 / Ин-т

физикохимических и биологических проблем почвоведения,

Докучаевское общество почвоведов. Москва: Наука, 2003. 397 с.

89. Киязева Е.Н., Курдюмов С.П. Основания синергетики. Человек, конструирующий себя и свое будущее. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. 264 с.

90. Кожина М.Н., Л.Р. Дускаева, В.А. Салимовский. Стилистика русского языка: учебник. Москва: Флинта; Наука, 2008. 464 с.

91. Кох В.А. Предварительный набросок дискурсивного анализа семантического типа. *Новое в зарубежной лингвистике*. М., 1978. С. 163-169.

92. Кубрякова Е.С., Александрова О.В. Виды пространств текста и дискурса. *Категоризация мира: пространства и время*. М.: Изд-во МГУ, 1997. С. 15-25.

93. Кушнерук С.П. Перевод немецкой научно-технической литературы: практическое пособие. Москва: Высшая школа, 1964. С. 265-273.

94. Домакина И. Н. Особенности лингвосинергетического анализа мифоноэтики (на материале романов Дона Делилло). *Культура народов Причерноморья. Таврический национальный университет им. В.И. Вернадского*. 2014. № 271. С. 194-197.

95. Мамардашвили М.К. Превращенные формы. О необходимости иррациональных выражений. М., 1990. С. 315-328.

96. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика. М.: ТетраСистемс, 2004. – 256 с.

97. Митина О.В., Петренко В.П. Синергетическая модель динамики политического сознания. *Синергетика и психология. Тезисы. Выпуск 1. Методологические вопросы*. М., 1999. С.338.

98. Моисеев Н.Н. Системная организация биосферы и концепция коэволюции. *Общественные науки и современность*. 2000, № 2. С.123-124

99. Мороховський А.Н. К проблеме текста. *Текст и его категориальные признаки*. Сб. науч. тр. – К.: КГПИИЯ, 1989. – С. 5 – 8

100. Москальчук Г.П. Структура текста как синергетический процесс [2-е изд.]. М. : УРСС, 2010. 296 с.

101. Мышкина Н. Л. Внутренняя жизнь текста: механизмы, формы, характеристики. Пермь: Изд-во Перм. Гос. Ун-та, 1998. 152 с.

102. Никонов А. А. Спираль многовековой драмы : аграрная наука и политика России (XVIII–XX вв.). Москва : Энциклопедия рос. деревень, 1995. 574 с.

103. Степанов Ю.С. Изменчивый «образ языка» в науке XX века. *Язык и наука конца 20 века*. Москва: Ин-т языкознания РАН, 1995. С. 7–34.

104. Степин В. С. От классической к постнеклассической науке (изменение оснований и ценностных ориентаций). *Ценностные аспекты развития науки*. М.: Наука, 1990. С.152-166.

105. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М.Н. Кожинной. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Флинта; Наука, 2006. 696 с.

106. Телия В. Ш. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира. *Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира*. М. : Наука, 1988. С. 173–204.

107. Тугендхат Э. Введение в аналитическую философию языка. М., 2000. 123 с.

108. Чаянов А. В. Крестьянское хозяйство : избр. тр. / ред. кол. Л.И. Абалкин и др. Москва : Экономика, 1989. 492 с

109. Эко У. Семиотика Отсутствующая структура. Введение в семиологию. Раздел 2. Паралингвистика. М., 2000. С.74-82.